

Dieťa s odlišným materinským jazykom v poradenskom a edukačnom procese - dieťa cudzincov

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIE	ŠKOLA, PORADENSKÉ ZARIADENIE
ODBORNÍ ZAMESTNANCI	ŠKOLSKÝ PSYCHOLÓG, PSYCHOLÓG, ŠKOLSKÝ ŠPECIÁLNY PEDAGÓG, SOCIÁLNY PEDAGÓG
VEKOVÁ KATEGÓRIA	1. a 2. STUPEŇ ZŠ
FORMA	INDIVIDUÁLNA/SKUPINOVÁ
VYPRACOVALI:	Mgr. EVA KRUPOVÁ, PSYCHOLOGIČKA Mgr. MILOTA KOVAČIČOVÁ, ŠKOLSKÁ PSYCHOLOGIČKA
KONZULTANTI/KY:	Mgr. MÁRIA REMIŠOVÁ, PhD., ŠK. ŠPECIÁL. PEDAGOGIČKA Mgr. JÚLIA CHOLEVA, PhD., SOCIÁLNA LINGVISTKA PhDr. JANKA PÍŠOVÁ, PhD., VÝSKUMNÁ A VÝVOJOVÁ ZAMESTNANKYŇA ŠPÚ PRE SLOV. JAZYK A LITERATÚRU Mgr. TINA GAŽOVIČOVÁ, PhD., INTERNÁ EXPERTKA ŠPÚ PRE INKLUZÍVNE VZDELÁVANIE Mgr. PETER DRÁĽ, MA, ANALYTIK A LEKTOR V OBLASTI VZDELÁVANIA A INKLÚZIE PhDr. ALENA KOPÁNYIOVÁ, PhD., PSYCHOLOGIČKA
EDITORI/KY:	Mgr. ZDENKA VALEKOVÁ, INT. EXPERTKA NP ŠTANDARDY Mgr. MARTIN VÝŠŇA, INTERNÝ EXPERT NP ŠTANDARDY
DÁTUM:	MAREC 2022

Tento projekt je financovaný zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Dieťa s odlišným materinským jazykom v poradenskom a edukačnom procese - dieťa cudzincov

Úvod do problematiky

Počet detí cudzincov v posledných rokoch pomerne významne rastie. Podľa údajov Ministerstva vnútra malo platný pobyt k 31.12.2020 na Slovensku 150 012 cudzincov (Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike, 2020). Väčšina z nich žije v Bratislavskom kraji alebo v mestách s priemyselnými parkami. V Bratislave tvoria cudzinci až 10 percent obyvateľstva.

Aj napriek zvyšujúcemu sa počtu detí cudzincov v školách, nie je ich podpora zväčša uspokojivá. V slovenskom vzdelávacom systéme (materské, základné, stredné školy - bežné aj špeciálne) bolo v školskom roku 2019/2020 evidovaných 5179 detí cudzincov (Píšová, Csiba, 2020) a v školskom roku 2020/2021 už 6777 (Štatistická ročenka, 2021).

V praxi sa stretávame s viacerými pomenovaniami, ktoré sa pokúšajú zdefinovať skupinu detí/žiacov s nedostatočnou znalosťou vyučovacieho jazyka, ako napr. „dieťa/žiak s odlišným materinským jazykom“, „dieťa cudzincov/žiak cudzinec“, „dieťa/žiak s potrebou podpory pri osvojovaní si vyučovacieho jazyka“. Pre účely odborného postupu sa používa termín dieťa/žiak s odlišným materinským jazykom (dieťa/žiak s OMJ), rovnocenný s termínom dieťa cudzincov/žiak cudzinec.

V Českej republike je pojem dieťa s OMJ zaužívaný práve pre svoju výpovednú komplexnosť, obsah tohto pojmu je reprezentatívnejší. Deti s OMJ sú oveľa heterogénnejšou skupinou. Môže ísť aj o občanov Slovenskej republiky, napr. ak hovoríme o deťoch z migrantských rodín so slovenským občianstvom, deťoch krajanov, ktorí sa vracajú späť na Slovensko po dlhodobom pobyte v zahraničí, deťoch z bilingválnych rodín, kde dominuje iný, než slovenský jazyk a pod. Z tohto dôvodu ich nemôžeme právne nazývať deťmi cudzincov alebo cudzincami (Danišková, 2020). Medzi deti s OMJ môžeme zaradiť aj deti hovoriace rómsky, ktorým sa však bude špecificky venovať samostatný odborný postup (OP): Dieťa s odlišným materinským jazykom – Dieťa s rómskym materinským jazykom.

Ak za materinský jazyk považujeme slovenčinu, pojmom zastrešujeme všetky deti, ktoré po slovensky nehovoria a slovenčine nerozumejú, resp. sa nachádzajú v situácii, keď je slovenčina ich druhým jazykom. Slovenčina ako druhý jazyk znamená, že dieťa sa v bežnej komunikácii v predškolskom alebo školskom zariadení dorozumie po slovensky, avšak primárne používa iný materinský jazyk, ako je slovenčina. Tá je u týchto detí často len na veľmi slabej komunikačnej úrovni. Rozsah tohto OP neumožňuje pokryť špecifickú problematiku vzdelávania detí z národnostných menšín v školách s vyučovacím jazykom slovenským, alebo prípady detí s odlišným materinským jazykom v školách s vyučovacím jazykom maďarským.

Štátna školská inšpekcia uskutočnila štúdiu v 17-ich základných školách (12 štátnych a 5 súkromných), ktorej hlavným cieľom bolo zistiť mieru účinnosti a efektívnosti právnych noriem, regulujúcich začleňovanie žiakov cudzincov do výchovnovzdelávacieho procesu. OP teda prakticky reaguje na štúdiu, kde je medzi odporúčaniami uvedené (pre Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie): zamerať prípravu a vzdelávanie odborných zamestnancov poradenských centier na rozvíjanie ich kompetencií potrebných pri

práci so žiakmi cudzincami (Správa o stave vzdelávania cudzincov v základnej škole v SR v školskom roku 2019/2020).

OP sa zameriava na možnosti podpory žiakov s OMJ. V dôsledku nedostatočných legislatívnych opatrení čelia školy mnohým problémom pri začleňovaní žiakov s OMJ. Chýbajú im informácie o dostupných možnostiach podpory žiakov a častokrát aj praktické skúsenosti. Cieľom OP je zhrnúť dostupné informácie, sprehľadniť legislatívu, no ponúknuť aj praktické možnosti a skúsenosti vychádzajúce z praxe v školách a poradenských zariadeniach. Zámerom je pomôcť žiakom cítiť sa bezpečne, primerane sa rozvíjať a efektívnejšie vzdelávať.

Legislatíva vymedzuje cudzincov na základe občianstva. Cudzinec je „každý, kto nie je štátnym občanom Slovenskej republiky“ (zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov). Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (§ 146 ods. 1) vymedzuje deti cudzincov ako:

- deti cudzích štátnych príslušníkov, s povoleným pobytom na území SR;
- deti žiadateľov o udelenie azylu alebo doplnkovú ochranu;
- deti ako cudzinci, nachádzajúce sa na území SR bez zákonného zástupcu;
- deti Slovákov žijúcich v zahraničí.

Do škôl však prichádzajú aj deti slovenských rodičov, ktoré dlhodobo žili v zahraničí a vrátili sa späť na Slovensko. Aj táto skupina detí potrebuje podporu, vzhľadom na to, že často neovládajú slovenčinu dostatočne. Boli zvyknuté na iný vyučovací jazyk. Slovenčinu môžu síce ovládať v hovorenej podobe, ale písomná forma im môže robiť ťažkosti, napriek tomu, že sú v inej pozícii ako deti cudzincov, kde slovenčinu neovládajú ani ZZ.

Mnohí žiaci s OMJ okrem neovládania jazyka, zažívajú aj tzv. kultúrny šok. Ten vzniká ako reakcia na stratu istôt, ktoré žiak doteraz mal. Pobyt v novom prostredí sa stáva psychicky náročnejším. Na zmenu kultúrneho prostredia reaguje každý jedinec odlišne. Nie sú však neobvyklé prípady, kedy sa človek vystavený takému stresu uzatvára sám do seba, odmieta komunikovať, vytvára si vlastný svet, do ktorého nikoho nepúšťa. Na pokusy o komunikáciu môže reagovať nezáujmom či agresiou. Neobvyklou reakciou nie sú ani úteky do spánku či choroby. Pre deti je takáto situácia o to horšia, že k presťahovaniu nedochádza z ich vlastného rozhodnutia, ale z rozhodnutia rodičov. Namiesto nátlaku je vtedy dobré klásť dôraz na vytváranie bezpečného prostredia (Radostný, 2011).

Základné princípy

Žiaci s OMJ tvoria rôznorodú skupinu. Nemali by sme sa spoliehať len na ich prirodzenú schopnosť adaptovať sa, ale aktívne im pomáhať vyrovnávať sa so zmenami, ktorým musia čeliť. Do procesu začleňovania žiaka by mal byť zapojený čo najširší tím odborných a pedagogických zamestnancov v škole. Okrem riaditeľa školy a triedneho učiteľa dôležitú úlohu zohráva aj širší pedagogický zbor a školský podporný tím (ŠPT). Je nevyhnutné zaktivizovať aj kolektív žiaka. Centrom záujmu je aktívne zapojenie do spolupráce samotného žiaka, aj jeho zákonného zástupu (ZZ).

Základné princípy pri začleňovaní žiakov s OMJ:

- Venovanie náležitej pozornosti príchodu žiaka do školy
Dôležitá je príprava na príchod žiaka s OMJ do školy vo forme realizovania vstupných rozhovorov so žiakom a jeho ZZ. Ich informovanie o škole a o slovenskom vzdelávacom systéme. Príprava kolektívu triedy na príchod žiaka.

- Správne zaradenie žiaka do ročníka podľa veku
Žiak by nemal byť do ročníka zaradený podľa úrovne ovládania slovenského jazyka ani podľa absolvovaných rokov prechádzajúcej školskej dochádzky.
- Zistenie úrovne ovládania slovenského jazyka
ŠPÚ v spolupráci so Studia Academica Slovaca UK a PdF UK aktuálne vyvíja nástroj na posúdenie úrovne ovládania SJ. Následne bude možné určiť, či a v akej intenzite realizovať kurz slovenského jazyka.
- Realizovanie kurzov slovenského jazyka
Školy by sa nemali spoliehať na spontánnu schopnosť žiakov učiť sa jazyk krajiny. Na odstránenie jazykových bariér majú školy legislatívnu možnosť organizovať kurzy slovenského jazyka. Školy z vlastnej iniciatívy v záujme žiaka majú možnosť konať nad rámec legislatívnych možností.
- Slovenský jazyk pre cudzincov
Z hľadiska ďalšieho vzdelávania žiaka je potrebné prepájať slovenský jazyk ako cudzí jazyk s vyučovacím predmetom slovenský jazyk a literatúra. Využívať postupy, ako pracovať s celou triedou a pritom poskytnúť žiakom s OMJ dostatočnú podporu, t. j. robiť to isté, ale inak. Konkrétne postupy a praktické príklady: <https://www.inkluzivniskola.cz/propojovani-cdj-cjl>
- Úprava hodnotenia žiakov cudzincov
Klasifikáciu žiakov s OMJ je potrebné prispôbiť špecifickým možnostiam a potrebám žiakov. Vychádzať z *Metodického pokynu č. 22/2011 na hodnotenie žiakov základnej školy*. V počiatočných mesiacoch využívať slovné a formatívne hodnotenie.

Pri dodržaní základných zásad je pravdepodobné, že adaptácia žiakov prebehne úspešne a žiaci sa dokážu úspešne zapojiť do edukačného procesu. V individuálnych prípadoch sa však môžu rozvinúť emocionálne alebo vzdelávacie ťažkosti konkrétného žiaka a je potrebné vyhľadať odbornú pomoc poradenských zariadení. Odborníci v poradenských zariadeniach aj napriek rôznym bariéram pri testovaní (chýbajúce testy pre cudzincov, komunikačné bariéry a interkultúrne rozdiely) dokážu modifikovať existujúce štandardizované, ale aj neštandardizované testy na potreby realizácie diagnostiky. Zároveň je nápomocné, ak sa pri diagnostike a poradenstve opierajú aj o iné metódy, napr. o anamnestický rozhovor, pozorovanie žiaka v škole, rozhovor s pedagógmi, rozhovor so žiakom.

Ciele

Cieľom odborného postupu je upriamiť pozornosť pedagogických a odborných zamestnancov škôl a poradenských zariadení na vytvorenie podmienok pre prijatie žiaka s OMJ, ktorý by mal zažívať subjektívny pocit prijatia. Taktiež je dôležité prispievať k tomu, aby sa žiak s OMJ cítil v krajine, do ktorej prišiel, bezpečne. Žiaci s OMJ často pociťujú obavy, či do nového prostredia zapadnú.

Cieľom edukácie je celostné rozvíjanie žiakov s OMJ. Nielen zdokonalenie sa v slovenskom jazyku a v gramatike, či dosahovanie čo najlepších vzdelávacích výsledkov, ale aj rozvíjanie ich talentu a schopností. Pričom je nutné akceptovať individuálnu schopnosť žiakov naučiť sa jazyk a ich osobnostné dispozície. Postupným systematickým pôsobením pedagogických a odborných zamestnancov môže žiak s OMJ dosiahnuť úroveň jazyka potrebnú na fungovanie v rôznych oblastiach života. Snahou je, aby si žiaci s OMJ osvojili slovenčinu do takej miery, aby neboli diskriminovaní v oblasti ďalšieho vzdelávania a integrácie v spoločnosti.

Pri odbornej starostlivosti o žiakov s OMJ je kladený dôraz aj na rozvíjanie ich zručností, schopností a talentu nezávislých od poznania jazyka (napr. matematické zručnosti, pohybová zdatnosť, umelecké

nadanie a pod.). Cieľom je celostné odborné pôsobenie na žiaka s OMJ tak, aby bol podporený jeho primeraný emocionálny a osobnostný rozvoj, sociálne zručnosti a sebahodnotenie. Aby boli nielen minimalizované emocionálne ťažkosti spojené s presťahovaním sa do novej krajiny, ale aby boli žiaci aj následne podporovaní v ich rozvoji. Je dôležité, aby boli schopní vyjadrovať svoje prežívanie, primerane reagovať na sociálne situácie, vedeli pomenovať svoje silné stránky a poznali aj svoje obmedzenia. Rozvíjali aj svoj intelektový potenciál a schopnosti. Vedeli sa uplatniť v novej kultúre a spoločnosti. Vzhľadom na neznalosť jazyka môžu byť tieto snahy do značnej miery sťažené.

Cieľom je poukázať na význam kolektívu triedy pre žiaka s OMJ. Je dôležité viesť kolektív k tolerancii a k tomu, aby bola akceptovaná rozmanitosť medzi žiakmi a vytvárala sa pozitívna atmosféra v triedach, ktorá napomáha začleňovaniu žiakov s OMJ. Má to vplyv/dosah nielen na žiaka s OMJ, ale aj na ostatných žiakov.

Postup riešenia

- **Kroky pred prijatím žiaka do školy**

Škola, ktorá sa na možný príchod žiaka s OMJ odborne pripraví, môže neskôr pri jeho príchode reagovať situačne, so zameraním sa na jeho individualitu. Pred prijatím žiaka s OMJ sa škola prioritne zameriava na svoje legislatívne možnosti, vrátane možnosti zabezpečiť kurzy slovenského jazyka, ak je to potrebné. Pre lepšie uchopenie situácie môže osloviť školu/y so skúsenosťou s prijímaním žiakov s OMJ. Na Slovensku je možnosť získať informáciu o školách s dobrou praxou napr. v dokumentoch Štátneho pedagogického ústavu (napr. Hodnotenie detí cudzincov, ŠPÚ, 2020), avšak aktuálne neexistuje vo forme menných zoznamov škôl s adresami.

- **Informácie pre zákonných zástupcov žiakov s OMJ**

K adaptácii žiaka v škole významne napomáha rozhovor so ZZ žiaka. ZZ cudzinci spravidla nemajú skúsenosti so slovenským vzdelávacím systémom. Základným nástrojom pri rozhodovaní, na ktorú školu zapíšu svoje dieťa, sú informácie, ktoré sú dostupné na webových sídlach škôl. Preto je nápomocné vytvoriť stručné informácie o pôsobení školy na webových sídlach, ideálne v niekoľkých jazykoch, prinajmenšom v anglickom jazyku.

Pred prvým kontaktom ZZ a dieťaťa so školou je vhodné poskytnúť stručné informácie vo forme krátkej brožúry. Vhodným doplnkom k brožúre je mapa priestorov školy, ktorá zmierni tenziu žiakov pred nástupom. Materiály ponúknu školy v slovenskom a v anglickom jazyku. Ak im to umožňujú personálne možnosti, použijú aj materinský jazyk nového žiaka. Brožúru je možné pripraviť aj formou animácie virtuálneho žiaka, ktorý sa môže prechádzať školou a otvárať si miestnosti s popisom, príp. ukážkou vyučovacej hodiny, pomôckami atď., alebo s použitím autentického videa z priamej výchovno-vzdelávacej celodennej činnosti.

Obsah brožúry:

- organizácia školského vyučovania (čas otvárania a zatvárania školy, trvanie vyučovacej hodiny, prestávok)
- harmonogram školského roka, prázdnin
- hodnotenie a klasifikácia
- základné informácie o školskom poriadku (práva a povinnosti ZZ, žiakov, učiteľov)
- základné informácie o slovenskom vzdelávacom systéme
- dĺžka komunity (pred prvou vyučovacou hodinou)
- možnosti a čas školského klubu detí (ŠKD)
- možnosti poobedného trávenia času v škole (školské kluby detí, krúžková činnosť)
- vzorový rozvrh (ako vyzerá rozvrh napr. v 1. ročníku, skratky pre predmety)
- žiacka školská rada

- kontakt na dôležité osoby
- slovník dôležitých pojmov (ako napr. pozdravy, bežné školské pomôcky a pod.)

Brožúru nie je nutné poskytnúť v papierovej forme. Je postačujúce, keď je súčasťou webového sídla v PDF formáte.

V rámci výstupu projektu Erasmus+ Manuál pre inklúziu detí cudzincov, ŠPÚ pripravuje pre základné školy súbor materiálov a formulárov v 6 jazykových mutáciách (anglický, maďarský, ruský, ukrajinský, srbský a vietnamský), napr.: identifikačná karta pre nového žiaka, orientácia v škole, rozhovor so zákonným zástupcom, zoznam vecí a pomôcok, rôzne žiadosti (o prijatie do školy, uvoľnenie z vyučovania, oslobodenie z TŠV) a pod. V súčasnosti sa na stránke ŠPÚ nachádza príspevok o legislatívnych východiskách a problematike začleňovania žiaka-cudzinca po príchode do školy, spolu s obrazovým vzorom identifikačnej karty, či orientácie priestorov školy (<https://www.statpedu.sk/files/sk/o-organizacii/projekty/erasmus-slovencina-deti-cudzincov/skola-trieda-bezpecne-priatelске-prostredie.pdf>). Zároveň bude na stránke ŠPÚ zverejnený Manuál pre inklúziu detí cudzincov (Slovenčina pre deti cudzincov, ŠPÚ, 2021).

Množstvo obdobných materiálov z prostredia Českej republiky je možné nájsť na stránke www.inkluzivniskola.cz.

- **Vstupný rozhovor so ZZ a žiakom**

Vstupný rozhovor so ZZ a žiakom by sa mal uskutočniť aspoň tri dni pred nástupom žiaka do školy. Počas neho je zvyčajne potrebné poskytnúť pomoc tlmočníka. Tlmočníka zabezpečuje škola alebo ZZ, podľa svojich možností. Môže ísť o pedagogického, ale aj odborného zamestnanca školy, v niektorých výnimočných prípadoch je možné požiadať o tlmočenie aj žiaka, ktorý ovláda potrebný jazyk. Ak sa však ide o tlmočenie žiakom, zväžme obsah dôvernosti odovzdávanej informácie. V situáciách, keď škola tlmočenie nedokáže zabezpečiť, požiada ZZ o zabezpečenie si vlastného tlmočníka.

ZZ je vhodné privítať pred vchodom do budovy. Hlavne v prípade, ak ide o školu, v ktorej je systém budovy zložitý. Ak ZZ príde na prvé stretnutie s dieťaťom, je primeranejšie ako miesto stretnutia zvoliť triedu. Jej interiér je viac prispôsobený potrebám dieťaťa. Ak príde ZZ bez dieťaťa, je postačujúce stretnutie realizovať v riaditeľni.

V priebehu prvého kontaktu so ZZ sa zameriavame na získavanie základných informácií o žiakovi, ktoré sú potrebné pre jeho optimálne a bezpečné zaradenie do triedy. Je dôležité ZZ vysvetliť ich účel a uistiť ho, že sú dôverné. U azylantov alebo žiadateľov o azyl môžu niektoré otázky vzbudzovať obavy.

Základné informácie, ktoré zisťujeme pri vstupnom rozhovore so ZZ:

- vek žiaka
- rodinné zázemie (súrodenci, rodičia, iní členovia rodiny / komunity, ktorí môžu byť pri vzdelávaní nápomocní)
- predchádzajúce vzdelanie - ako dlho navštevoval školu a kedy naposledy (najmä pri deťoch utečencov)
- ovládanie latinky – či už niekedy písal/rozumie písanému textu v latinke
- predmety, ktoré sa už žiak učil (približný obsah)
- materinský jazyk a úroveň znalostí cudzích jazykov
- úroveň ovládania slovenského jazyka
- ako správne vyslovovať meno žiaka
- špecifiká v stravovaní a v tradíciách
- dĺžka pobytu rodiny na Slovensku
- požiadavky rodiny na školu
- sociálne kontakty rodiny na Slovensku
- záujmy žiaka

V prípade prvého rozhovoru je prospešné viesť tzv. štruktúrovaný rozhovor, existuje však aj možnosť využitia dotazníka pre ZZ žiaka. Dotazník má byť vyhotovený v jazyku ZZ, prípadne v inom jazyku, ktorý ZZ ovláda. To isté platí o ostatných dokumentoch a písomnostiach.

Dokumenty prvého kontaktu:

- povolenie na pobyt
- žiadosť o prijatie do základnej školy
- prihláška dieťaťa do školského klubu detí
- prihláška na obed
- informácie o krúžkovej činnosti a voliteľných predmetoch
- osobné doklady (rodný list, náhradná výchova, diagnostické správy zdravotného stavu/ŠVVP a pod.)
- dotazník s osobnými údajmi
- informovaný súhlas (program školy, intervencia ŠPT, ochrana údajov...)

“O uznaní dokladu o vzdelaní, ktorým je vysvedčenie pre 1. až 8. ročník základnej školy, vydaného základnou školou v inom členskom štáte alebo v treťom štáte, rozhoduje riaditeľ základnej školy. V praxi je potrebné riaditeľovi predložiť overený preklad kópie vysvedčenia z posledného ukončeného ročníka (po vyžiadaní aj staršie vysvedčenia). Je dôležité, aby v týchto dokladoch bol obsiahnutý aj obsah vzdelávania, aby mohol riaditeľ porovnať uvedený obsah a rozsah absolvovaného vzdelávania žiadateľa s obsahom a rozsahom vzdelávania podľa štátneho vzdelávacieho programu” (Ako prihlásiť dieťa cudzincov na vzdelávanie na základnej škole, Ústredný portál verejnej správy, 2021).

Ak ide o žiaka, ktorý už absolvoval školskú dochádzku vo svojej rodnej krajine a ukončil ročník vysvedčením, je ZZ požiadaný, aby doručil kópie týchto vysvedčení. Preklad vysvedčení sa následne stáva súčasťou katalógového listu žiaka. Voľný preklad vysvedčenia a obdobných dokumentov nemusí vypovedať o skutočnom obsahu predmetu, v dôsledku toho môže nastať situácia, že škola nenadviaže na skutočné vedomosti žiaka. Prínosné je, ak súčasťou dokumentácie žiaka je okrem vysvedčenia aj príloha opisujúca sylaby predmetov, ktoré žiak absolvoval a súvisiace nadobudnuté kompetencie.

- **Analýza vstupných zistení**

Pred príchodom a prvým kontaktom žiaka so spolužiakmi a kolektívom triedy je dôležité zorganizovať poradu, na ktorej sa zúčastní školský podporný tím (ŠPT), triedny učiteľ, vedenie školy, kariérový a výchovný poradca. Stávajú sa zodpovednými za vytvorenie programu bezpečnej adaptácie žiaka v novej škole. Program obsahuje úlohy a kompetencie jednotlivých členov pedagogického zboru, zúčastňujúcich sa tohto procesu. Za prospešné sa považuje, ak je podporný tím nenásilne prítomný pri adaptácii žiaka, napr. pomocou skupinových aktivít, respektíve napomáha triednemu učiteľovi, ktorý ešte nenadobudol skúsenosti s prácou s deťmi cudzincov.

- **Návrh na zaradenie žiaka do ročníka**

Do odborného postupu, ktorý vznikol do januára 2022, dodatočne vkladáme aktuálne odporúčanie pre riaditeľov škôl k zaradeniu ukrajinských detí/žiakov:

“Vzhľadom na humanitárne okolnosti odporúčame, aby riaditeľ školy vo vzťahu k deťom z Ukrajiny konal bezodkladne (t.j. nie až v lehote troch mesiacov). Podstatné je, či konanie začalo, či už bol udelený azyl, alebo či už bolo poskytnuté dočasné útočisko. Začiatok konania o udelenie azylu upravuje zákon o azyle vyhlásením cudzinca na policajnom útvare o tom, že žiada o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany na území SR. Začiatok konania o poskytnutie dočasného útočiska upravuje novela zákona o azyle č. 55/2022 Z. z. vyhlásením cudzinca na policajnom útvare o tom, že žiada o poskytnutie dočasného útočiska na území SR. [...]

Ak má dôjsť k zaradeniu dieťaťa podľa § 146 ods. 4 školského zákona, riaditeľ materskej školy, základnej školy alebo strednej školy má postupovať nasledovne:

- 1. nechať si predložiť od rodiča dieťaťa doklad preukazujúci, že začalo konanie o poskytnutie dočasného útočiska alebo konanie o udelenie azylu (stačí, ak polícia rodiča oznámi, že chce azyl alebo dočasné útočisko),*
- 2. zistiť úroveň doterajšieho vzdelania a ovládania štátneho jazyka,*
- 3. zaradiť do príslušného ročníka a triedy vydaním písomného dokladu o zaradení dieťaťa.”*
(Pomôcka pre riaditeľov materských, základných a stredných škôl, MŠVVaŠ SR, 2022)

Prichádzajúceho žiaka škola zaraďuje do ročníka podľa jeho veku. Prax ukazuje, že aj napriek neznalosti slovenského jazyka nie je vhodné zaraďovať žiaka do ročníka nezodpovedajúceho jeho veku. Ani úplná neznalosť slovenského jazyka neznamena zaradenie žiaka do nižšieho ročníka. Žiaci s OMJ potrebujú výučbu slovenského jazyka ako cudzieho jazyka, nie slovenský jazyk z nižších ročníkov. Pretože aj tam sa slovenský jazyk učí ako materinský jazyk a zaradenie žiaka do nižších ročníkov nie je pre neho žiadnou výhodou (Kvapil a kol., 2018).

Dôvodom pre zaradenie do nižšieho ročníka nemôže byť ani nedostatočné predchádzajúce vzdelanie žiaka alebo prerušené vzdelanie.

Medzi mladšími spolužiakmi sa žiak necíti dobre. Komunikujú na inej vývojovej úrovni. Môže to viesť k apatii, frustrácii a iným emocionálnym ťažkostiam (Kvapil a kol., 2018). V triede, kde je vek žiakov rovnaký, sa ľahšie hľadá prienik záujmov, hudby a módy.

V niektorých prípadoch je možné zaradiť žiaka podmiennečne maximálne o jeden ročník nižšie. V praxi sa to odporúča zvážiť v prípade:

- 7-ročných žiakov, ak nemali dovtedy skúsenosť so školskou dochádzkou (eventualitou je nástup do 2. ale aj do 1. ročníka ZŠ, odporúča sa zvážiť 1. ročník)
- žiakov, ktorí by mali nastúpiť do 1. ročníka ZŠ, ale sú krátko na Slovensku. Vhodnejšou alternatívou môže byť pokračovanie povinného predprimárneho vzdelávania v MŠ
- 14 až 15-ročných žiakov (alternatívou pre nich je 9. ročník ZŠ alebo 1. roč. strednej školy). Zohľadňujú sa benefity, príp. riziká nástupu na strednú školu. Deviaty ročník by mohol slúžiť ako adaptačný, s príležitosťou osvojiť si slovenský jazyk.

Pri zaraďovaní žiakov do tried vychádzame z príkladu dobrej praxe, ktorý v dokumente ŠPU uvádza riaditeľka ZŠ s MŠ Odborárska v Bratislave Mgr. Ľubica Daneková (2019, s.1) „*Pri začleňovaní nových žiakov do tried prihlasujeme predovšetkým na vek dieťaťa, a nie na znalosť jazyka. Pri zaraďovaní žiakov do nižších ročníkov si žiaci nevedeli vytvoriť kamarátske vzťahy s mladšími spolužiakmi a povinnú školskú dochádzku v zákonom stanovenej hranici šestnásť rokov ukončili v nižších ročníkoch (napr. v 7. ročníku z 9 ročníkov základnej školy).*“

Je prospešné vyhýbať sa zaraďovaniu žiakov s OMJ do triedy, kde sa už väčšie množstvo žiakov z danej komunity nachádza. Ak je ich v triede viac, je pre nich náročnejšie zdokonaľiť sa v slovenskom jazyku. Nevzniká u nich potreba kontaktu so žiakmi, ktorým nerozumejú a vyberajú si prirodzene spolužiakov rovnakého jazykového pôvodu. V takých prípadoch hrozí aj riziko nevhodného správania zo strany žiakov s OMJ. Môže dôjsť z ich strany k vytvoreniu dominantnej skupiny a k oddeľovaniu sa od slovenských žiakov. Preto je dôležité obozretne zaraďovať žiakov do kolektívu a neprekračovať, pokiaľ je to možné, ich odporúčaný počet v triedach (menší kolektív, max. traja žiaci s OMJ, vo väčších kolektívoch nepresiahnuť nadpolovičnú hranicu počtu žiakov s OMJ).

Dôležité je nastavenie pravidiel komunikácie detí cudzincov medzi sebou navzájom v rámci triedneho kolektívu, počas vyučovacieho procesu a cez prestávky. Dôraz je pritom kladený na spoločné sociálne fungovanie triedy, kde komunikácia v rodnom jazyku môže prispievať k sociálnemu vylúčeniu.

- **Kurz štátneho jazyka**

„Osvojovanie si schopnosti komunikovať v inom ako v materinskom jazyku vyžaduje rozvoj bežných komunikačných schopností, ako aj rozvíjanie takých vedomostí, ktoré predurčujú úspešnosť dieťaťa v školskom (akademickom) prostredí (Saville-Troike, 2012). Oba ciele sú rovnako dôležité, ale pri nízkej jazykovej kompetencii dieťaťa v slovenčine je vždy potrebné začať naplňovať najskôr to prvé. Po 12 mesiacoch intenzívneho denného kontaktu s vyučovacím jazykom deti s OMJ začínú rozprávať týmto jazykom a používať ho v rôznych situáciách v triede [...] Odhaduje sa, že na zvládnutie cudzieho jazyka na takej úrovni, ktorá je potrebná v škole, potrebuje dieťa ešte 5 až 7 rokov (Cummins a kol., 2006). Zďaleka teda nejde o krátko trvajúci proces, ktorý prebehne počas predprimárneho vzdelávania, bude pokračovať ďalšie roky v školskom prostredí.” (Pupala, B. a kol., 2021)

Pre deti cudzincov sa na odstránenie jazykových bariér organizujú základné a rozširujúce kurzy štátneho jazyka. Organizačne a finančne ich zabezpečujú odbory školstva okresných úradov v sídle kraja, v spolupráci s orgánmi územnej samosprávy (podľa § 10 ods. 12 zákona č. 596/2003 Z. z. a podľa § 146 ods. 3 zákona č. 245/2008 Z.z.). V prípade potreby žiaka zabezpečí riaditeľ školy pedagogického zamestnanca na realizáciu jazykového kurzu slovenského jazyka. Zároveň požiada príslušný odbor školstva okresného úradu v sídle kraja o finančné prostriedky. Jazykové kurzy môže organizovať aj právnická alebo fyzická osoba po získaní akreditácie. V čase vzniku OP platí vyššie napísané, avšak novelou zákona č. 596/2003 Z. z. vzniknú v roku 2022 regionálne úrady školskej správy, ktoré pravdepodobne tieto kompetencie prevezmú.

Základné kurzy štátneho jazyka trvajú 8 týždňov, v rozsahu 32 vyučovacích hodín. Pri pomalšom zvládnutí učiva základného jazykového kurzu je možné kurz predĺžiť o štyri týždne. Dĺžka trvania základného jazykového kurzu je potom 12 týždňov, t.j. 48 hodín. Žiaci sa vzdelávajú podľa tematického plánu, ktorý nie je potrebné presne dodržiavať a môže byť prispôsobený aktuálnym potrebám žiaka. Metodické odporúčania a učebný plán pre organizovanie kurzov možno nájsť na stránke Štátneho pedagogického ústavu (viď Užitočné online zdroje).

Okrem základného kurzu štátneho jazyka majú školy a žiaci s OMJ možnosť využiť tzv. rozširujúci kurz štátneho jazyka, v rozsahu 12 týždňov, t.j. 48 vyučovacích hodín. Ak majú žiaci záujem, je možné kurz predĺžiť o 4 týždne. Dĺžka trvania rozširujúceho jazykového kurzu štátneho jazyka je tak 16 týždňov, t.j. 64 hodín.

Obsah a trvanie kurzov postačuje zväčša iba na dosiahnutie jazykovej kompetencie na úrovni A1, t.j. začiatok. To však nemožno považovať za ukončenie jazykového vzdelávania. Je pomáhajúce, ak školy hľadajú možnosti ako pokračovať vo vyučovaní slovenského jazyka pre cudzincov.

- **Materiály na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka**

Na trhu t.č. nie je dostatok vhodných materiálov na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka, ktoré sú určené výhradne deťom. Možno však vychádzať z učebníc pre dospelých, z exisujúcich e-learningových kurzov, a tie prispôbovať vývinovým potrebám jednotlivých žiakov (napr. využívať viac hrových činností, obrazových materiálov, netrvať na zvládnutí všetkých úloh a pod.). Pri výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka je možné inšpirovať sa aj učebnicami iných cudzích jazykov.

Prehľad jednotlivých učebníc, e-learningových kurzov, ktoré na Slovensku máme k dispozícii a možnosti ich využitia, spolu s praktickými ukážkami, ponúka publikácia Slovenčina ako cudzí jazyk (Kvapil a kol., 2018):

- E-learning www.e-slovak.sk
- Krížom–krážom (Kamenárová a kol.)
- Tri, dva, jeden - učebnica slovenčiny pre cudzincov úroveň A1 a A2
- Praktikum zo slovenskej gramatiky a ortografie pre cudzincov B1-B2 (Žigová)

Jednou z pomôcok, ako brať učenie sa jazyka ako hru, môže byť *Linguistic Risk-Taking Initiative*. Táto pedagogická iniciatíva, vyvinutá na Univerzite v Ottave, pomáha uvedomiť si, že niektoré komunikačné situácie sú objektívne náročnejšie v inom jazyku, zároveň môže slúžiť ako inšpiratívna pomôcka na sebareflexiu, sebauvedomenie pre PZ aj žiaka. Odkaz je možné nájsť v časti Užitočné online zdroje.

K dispozícii je taktiež publikácia so zameraním na deti s OMJ v povinnom predprimárnom vzdelávaní – Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní (Pupala a kol., 2021). Obsahuje praktické námety využiteľné nielen pri práci s deťmi v predškolskom zariadení, ale sú využiteľné aj pre žiakov s OMJ v prvých ročníkoch ZŠ. Publikácia predstavuje aj jazykový krúžok KIKUS, zameraný na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka.

Podporná úroveň 1. stupňa

• Príprava školy na prijatie žiaka s OMJ

Proces prípravy školy je zložený zo samostatných častí, ktoré na seba nadväzujú: je to príprava prostredia školy, príprava kolektívu žiakov a príprava ZZ.

• Príprava prostredia školy

K zlepšeniu orientácie žiaka s OMJ v interiéri školy prispeje, ak slovné názvy tried, učební, spoločných priestorov doplníme pomenovaniami v jeho materinskom jazyku. Vychádzame z presvedčenia, že takzvaná všadeprítomnosť materinského jazyka, jeho zvýznamnenie, je dôležitá pre pocit žiaka, že je na škole vítaný. Zmysel používania oboch jazykov vyplýva z lingvistickej perspektívy, ktorá verí, že napredovanie v cudzom jazyku je závislé od úspechu rozvíjania materinského jazyka (Cummins, 2000, 2001). Téza sa týka najmä žiakov prichádzajúcich na prvý stupeň ZŠ, keď si žiaci rozvíjajú aj slovnú zásobu vo svojom materinskom jazyku. Ako bolo v texte spomenuté vyššie, pre lepšiu orientáciu po priestoroch školy je vhodné žiakovi poskytnúť prípadnú jednoduchú mapu.

Ideálne je, ak má žiak k dispozícii IKT zariadenie (ak nedisponuje mobilom s možnosťou nastavenia prekladového slovníka), ktoré môže žiakovi-cudzincovi (za pomoci koordinátora či spolužiakov) operatívne pomáhať. Je to spontánna a efektívna forma osvojovania si cudzieho jazyka – prostredníctvom vstúpenia do kontextu diania do pamäte, paralelne vo svojom materinskom jazyku.

• Príprava kolektívu triedy

Žiaci v triede vytvárajú prirodzené skupiny, v rôznych sociálnych interakciách. Dynamika skupiny je tvorená každým členom v nej. Príchodom nového člena do triedy sa dynamika tejto skupiny mení. V procese integrácie žiaci postupne prechádzajú za pomoci pedagogických a odborných zamestnancov, ale aj vlastného úsilia, z adaptácie ku plynulej koexistencii.

Triedny učiteľ pred príchodom nového žiaka pripravuje kolektív triedy na túto skutočnosť. Je možné žiakom predstaviť základné fakty o krajine, z ktorej nový žiak prichádza. Pričom sa zameriava skôr na spoločné črty, nie na odlišnosti. Zároveň je potrebné mať na zreteli, že pred príchodom dieťaťa s OMJ škola nemusí disponovať všetkými informáciami o prežívaní žiakovej identity. Žiak môže mať občianstvo jednej krajiny, ale pochádzať z národnostnej a jazykovej menšiny. Môže byť z rodiny, ktorá bola politicky prenasledovaná a môže mať silne negatívny vzťah k štátnym symbolom krajiny pôvodu, a pod. Z tohto dôvodu je vhodnejšie predstavenie svojej identity a krajiny nechať na samotného žiaka. Po konzultácii so ZZ sa môže rozhodnúť, aký bude spôsob a forma prezentácie napr. obľúbených jedál, miest a kultúry. Môže použiť napríklad projekt alebo prezentáciu, kde predstaví pop-kultúru, obľúbené jedlo, miesta, hudbu, rozprávky. Dôležité je vyhnúť sa stereotypizácii zo strany slovenských žiakov a PZ. K prezentácii môže byť prizvaný aj samotný ZZ.

Je vhodné venovať sa jednotlivým krajinám, kultúram a náboženstvám ďaleko skôr ako v čase, keď už konkrétny žiak prichádza do školy. V školských kluboch detí, prípadne počas školských akcií je prospešné

usporadúvať tzv. dni rozmanitých kultúr, resp. tematických dní, počas ktorých sa žiaci môžu oboznámiť s jazykom, s tradíciami, zvykmi. S využitím zážitkového učenia si pripravujú národné jedlo a učia sa tradičný ľudový tanec. Okrem zapojenia žiakov je prínosné, ak sa o rozdielne kultúry zaujímajú aj pedagogickí a odborní zamestnanci školy. Existuje viacero vzdelávacích aktivít, ktoré sú na hodinách použiteľné (ako napr. Farebná škola ako súčasť globálneho vzdelávania), prípadne je možné použiť aktivity a názorné videá zo Vzdelávania o utečencoch, ktoré sú dostupné na stránke Úrad vysokého komisára pre utečencov OSN, UNHCR (odkaz v časti Užitočné online zdroje).

- **Vtiahnutie ZZ žiakov v škole do spolupráce**

V modernom vzdelávacom systéme sa zdôrazňuje inkluzívne vzdelávanie, ktoré je otvorené všetkým deťom, bez ohľadu na ich špecifickosť a rozdielnosť, akou je napríklad aj iný materinský jazyk. Je vhodné už pri zápise oboznámiť ZZ všetkých žiakov s filozofiou školy, kde sa odlišnosť a rozmanitosť považujú za prospešné pre všetkých.

ZZ ostatných žiakov v triede by mali byť zároveň dostatočne vopred informovaní, že do triedy príde žiak s OMJ. Triedny učiteľ to môže sprostredkovať rôznymi kanálmi, napr. triedny aktív, EduPage atď.

So ZZ detí cudzincov je prospešné udržiavať kontakt na pravidelnej báze. V prípade, že nedochádza k budovaniu spolupráce medzi ZZ a školou, je nutné kontaktovať sociálneho pedagóga, ktorý sa z možností vlastných kompetencií a zručností snaží vzniknutú situáciu riešiť. Za nespolupracujúceho ZZ považuje škola takého, ktorý sa nezúčastňuje triednych aktivít, nepodpisuje EduPage a žiacku knižku, nereaguje na pozvania triedneho učiteľa.

- **Proces začlenenia žiaka v bežnej ZŠ**

Podpora začlenenia do kolektívu

Ideálne je, keď žiaka v prvý deň príchodu do školy čaká pred hlavným vchodom niekto z vedenia školy alebo triedny učiteľ, prípadne člen ŠPT. Najvhodnejšie sa javí, ak ho víta pedagogický alebo odborný zamestnanec, ktorý už s ním bol v kontakte pred nástupom, a to napr. už v čase vstupného rozhovoru. Žiaci v triede sa dohodnú na spôsobe uvítania nového spolužiaka. Individuálne sa krátko predstavia, vrátane obľúbených predmetov a záľub, aby sa cudzinec mohol lepšie orientovať, v prípade potreby pomoci s učebnou látkou, či hľadania si cesty k spolužiakom cez blízke záujmy.

Triedny učiteľ zabezpečí, aby sa učiteľský zbor aj žiaci naučili správne vyslovovať meno dieťaťa. Pre nového žiaka je v triede pripravené miesto na sedenie a menovka. Menovky by mali nosiť aj spolužiaci a všetci vyučujúci po dobu, kým sa navzájom po mene nepoznajú. Najvyhovujúcejšie je, ak menovka zamestnancov školy obsahuje piktogram jeho vyučovacieho predmetu, prípadne dvojjazyčné pomenovanie, napr. v prípade učiteľa matematiky možno použiť piktogram matematického príkladu, alebo geometrických tvarov, v prípade telocvikára cvičebné náčinie alebo loptu.

Menovky uľahčujú zorientovať sa v menách spolužiakov, spoznávať vyučujúcich a spojiť si ich s predmetmi, ktoré vyučujú, čím pomáhajú sociálnej adaptácii a interakcii v triede.

Lepšej adaptácii žiaka s OMJ v triede napomáha, ak je posadený vedľa slovenského žiaka. Nie je vhodné usadiť cudzincov vedľa seba.

Žiak v triede už spravidla nie je s tlmočníkom. Pre zjednodušenie jeho porozumenia možno na prvom stupni využiť komunikačné karty, s ktorými majú skúsenosť najmä odborníci spolupracujúci s deťmi s autizmom.

Komunikácia pomocou komunikačných kariet je založená na vizualizácii. Vo všeobecnosti žiaci lepšie rozumejú tomu, čo aj vidia, ako tomu, čo len počujú. Komunikačné karty využívajú rôzne grafické znaky, obrázkové komunikačné symboly, symbolstix, fotografie, obrázky v kombinácii so slovami a pod. V súčasnosti sú niektoré k dispozícii aj voľne na stiahnutie (Obrázková reč a my, E- book, 2021). Na prvom aj druhom stupni je nápomocné výklad podporiť používaním interaktívnej tabule.

Výber patróna/patrónov

Pred príchodom nového žiaka do triedy je vhodné dohodnúť sa s jeho spolužiakmi, kto z nich by ho mohol sprevádzať a pomáhať mu. Byť mu patrónom. Úloha pomocníka je vždy dobrovoľná. Môže to byť rotujúca funkcia v rámci triedy. Odporúča sa vybrať aspoň dvoch patrónov, pretože je to náročná úloha. Môžu si rozdeliť zodpovednosti (jeden mu pomáha s úlohami, ďalší ho sprevádza po škole, na obed, vysvetľuje organizáciu vyučovania a pod.). Patrón v prípade potreby tlmočí novému žiakovi úlohy, vysvetľuje vzniknuté situácie. Pričom tlmočenie môže prebiehať aj pomocou cudzieho svetového jazyka. Je to prospešné pre oboch žiakov. Prekladanie nie je simultánny proces počas celého vyučovacieho diania. Bolo by to jednak neprospešné pre žiaka s OMJ a rovnako by to extrémne zaťažilo pomocníka.

Triedny učiteľ

Úlohou triedneho učiteľa je, aby podporil žiakov k prijatiu nového spolužiaka s OMJ medzi seba a aby vytváral prostredie, ktoré podporuje inakosť a začleňovanie žiakov do kolektívu.

Bezpečie vo svojej triede môže triedny učiteľ vytvárať prostredníctvom tzv. ranných kruhov. Ranné kruhy sú neformálne a jednoduché stretnutia, trvajúce 10 až 15 minút pred začatím vyučovania. Ide o naladenie skupiny pred vyučovaním prostredníctvom aktivity a zdieľaním svojich pocitov. Napomáha sa tým k vytvoreniu stabilnejších vzťahov v triede. Nastavenie vlastných pravidiel vedie k pocitom bezpečia v skupine. Takáto trieda potom svoje bezpečie dokáže poskytnúť aj novému členovi.

Práca triedneho učiteľa je v prípade už prijatého nového žiaka kľúčovou. Podporuje koexistenciu detí vo svojej triede. Snaží sa zachovávať neustálu spoluprácu so ZZ.

Podporu triednym učiteľom poskytujú ŠPT, jednak individuálnou podporou, jednak vytváraním skupinových aktivít na mieru konkrétnej triedy. Je prospešné, ak je ŠPT nenásilne prítomný pri adaptácii žiaka, pomocou tzv. skupinových aktivít, prípadne napomáha triednemu učiteľovi, ktorý ešte nenadobudol skúsenosti s prácou so žiakmi s OMJ pri ranných kruhoch.

Skupinová aktivita je zameraná napríklad na rozvoj empatie a pochopenia v skupine. Hry a skupinové aktivity, by mali byť cielené a jasne zamerané na danú situáciu, ktorá sa v triede vyskytla.

- **Výchovnovzdelávací proces - práca na hodinách**

Adaptačný proces žiaka s OMJ môže prebiehať v prípade potreby aj formou skrátených hodín počas prvého týždňa, nie je to však nevyhnutné. V prvý deň je žiak v škole len na dve vyučovacie hodiny, ktoré sa postupne každým dňom navyšujú, až po rovnocenný rozvrh so spolužiakmi. Takýto systém napomáha k postupnému vyrovnávaniu sa so zmenou. Ak je prijatie žiaka postupné a plynulé, zmierňuje pocit úzkosti a šoku z neznámeho. Adaptačný proces prispôbíme individuálnym schopnostiam žiaka a možnostiam rodiny.

V edukačnom procese je pre žiakov s OMJ náročné udržať pozornosť pri nezrozumiteľnom výklade. Pozornosť žiaka prirodzene klesá, z dôvodu, že zadania od PZ sú formulované často iba v slovenskom jazyku. Koncentráciu žiaka podporujú vizuálne podnety (obrazový materiál k výkladu učiva), striedanie činností a pohybová aktivita počas hodiny. Zážitkové a interaktívne učenie napomáha pri upútaní a udržaní pozornosti žiaka.

Vhodné prvky zaradené do zážitkového učenia:

- pokusy
- hry
- dramatizácia

- zhmotnenie vizualizácie (kreslením s popiskami, lepením obrázkov deja, tvorbou komiksov, maľovaným písaním, modelovaním z plastelíny, stavaním zo stavebníc, komentovaním nehovoreného videa, lepením papierikov na veci, personalizovaním témy/preklopením opisu na svoju osobu, svoje zvyky, obyčaje)
- aktívne používanie interaktívnej tabule
- učenie v menších skupinách, prípadne vo dvojiciach

Procesu začleňovania žiaka, ale aj efektívnosti jeho vzdelávania napomáha práca v skupinách. Uľahčí zapojenie sa nového žiaka. Zároveň sa môže pedagóg počas samostatnej práce v triede chvíľu individuálne venovať novému žiakovi.

Pri zadávaní úloh je pomáhajúce, ak sú zadania presné a jednoduché. U žiaka cudzinca je nutné overovať si porozumenie úloh a zadaní. Ďalšou podpornou možnosťou je zadávanie takých úloh, v ktorých môže vyniknúť (napr. pomoc iným spolužiakom, umelecká a mimoškolská činnosť).

Zásady hodnotenie žiakov s OMJ

K lepšej adaptácii žiakov s OMJ prispieva aj vhodne nastavené hodnotenie. V minulosti boli žiaci s OMJ hodnotení podľa Metodického pokynu č. 22/2011. Podľa tohto pokynu mohli školy upraviť hodnotenie žiakov s OMJ počas dvoch hodnotiacich období. Po ich uplynutí bola možnosť uplatniť miernejšie kritériá počas nasledujúcich dvoch hodnotiacich období. V praxi sa však ukázalo, že to nebolo pre väčšinu žiakov s OMJ postačujúce obdobie. Mnohí z nich sa za tak krátky čas nedokázali naučiť slovenský jazyk na dostatočnej úrovni a prirodzene zlyhávali aj v ostatných predmetoch. Navyše sa ukázali značné rozdiely medzi žiakmi zo slovanských a neslovanských krajín. Žiaci z neslovanských krajín potrebujú dlhší čas na zvládnutie slovenského jazyka.

Aby bolo možné lepšie zohľadniť individuálne potreby žiakov s OMJ a flexibilnejšie pristupovať k ich hodnoteniu, došlo k novelizácii školského zákona. Od 2.1. 2022 je potrebné sa pri hodnotení žiakov s OMJ riadiť Zákonom 415/2021 Z.z. § 55, ods.5, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), a to nasledovne: „Hodnotenie žiaka v prípravnom ročníku sa vykonáva formou slovného hodnotenia. Pri hodnotení žiaka, ktorý je cudzincom, sa v prvom roku štúdia zohľadňuje úroveň ovládania štátneho jazyka; základná škola môže zohľadniť úroveň ovládania štátneho jazyka aj v ďalších rokoch štúdia.” Pre školy to znamená, že môžu upravovať hodnotenie žiakov s OMJ vo všetkých vyučovacích predmetoch podľa ich úrovne ovládania slovenského jazyka, bez obmedzenia hodnotiacich období.

Je možné sa tiež opierať o *Metodický pokyn č. 22/2011*. Postupuje sa ako pri hodnotení žiakov po prestupe na školu s iným vyučovacím jazykom (Čl. 11, ods. 1-4).

„Hodnotenie žiaka v prípravnom ročníku sa vykonáva formou slovného hodnotenia. Pri hodnotení žiaka, ktorý je cudzincom, sa v prvom roku štúdia zohľadňuje úroveň ovládania štátneho jazyka; základná škola môže zohľadniť úroveň ovládania štátneho jazyka aj v ďalších rokoch štúdia.

- Žiak 1. ročníka základnej školy, ktorého materinský jazyk je iný ako vyučovací jazyk navštevovanej základnej školy, sa hodnotí z vyučovacieho jazyka s prihliadnutím na úroveň prospechu z ostatných predmetov
- Žiak 2. až 9. ročníka sa počas dvoch hodnotiacich období hodnotí najmenej takou úrovňou prospechu, ktorá zodpovedá prospechu z vyučovacieho jazyka na poslednom vysvedčení
- V usmernení MŠVVaŠ sa uvádza, že: „Po uplynutí dvoch hodnotiacich období sa v ďalších dvoch hodnotiacich obdobiach vyučovacieho jazyka uplatňujú miernejšie kritériá, ak žiak naďalej dostatočne neovláda štátny jazyk. Odporúča sa, aby riaditeľ základnej školy, ak o to

zákonný zástupca žiaka alebo plnoletý žiak požiadala, rozhodol o umožnení vzdelávania takéhoto žiaka podľa individuálneho učebného plánu, podľa § 26 školského zákona.“ (Usmernenie - Osobitný spôsob plnenia školskej dochádzky, MŠVVaŠ SR)

- Pri hodnotení žiaka v prvom a druhom školskom roku sa hodnotia jeho vecné vedomosti a nie úroveň jeho jazykovej správnosti.“ (Metodický pokyn č.22/2011, MŠVVaŠ SR)

V počiatočných fázach adaptácie žiaka s OMJ sa ako najvhodnejšie javí slovné hodnotenie. Slovné hodnotenie by malo vyzdvihnúť úspechy žiaka, čo sa mu podarilo zvládnuť, na čom potrebuje pracovať a pod. Je vhodné mať vopred dohodnuté kritériá hodnotenia a oboznámiť s nimi nielen samotného žiaka, jeho ZZ, ale aj ostatných spolužiakov, aby jeho „lepšie“ známky nepôsobili na iných žiakov problematicky.

Záverečné aj kvartálne hodnotenie realizovať len pri vyučovanom predmete slovenský jazyk a literatúra opisom úrovne vedomostí a zručností jednotlivých rovín jazyka so zvýraznením pokroku, ak k nemu dochádza. Pri ostatných predmetoch je vhodné sa pri hodnotení zamerať na porozumenie obsahu samotného predmetu, bez ohľadu na úroveň ovládania slovenského jazyka, za využívania vhodnej formy overovania vedomostí. Hodnotenie by malo mať stálu formu (napr. výborný / snaživý / v procese adaptácie, prípadne širšia škála). Pri zachovaní rovnakého spôsobu hodnotenia za dlhšie obdobie si vie žiak, ZZ, učiteľ jasne porovnať výsledky s predchádzajúcim obdobím, monitorovať pokrok, čo prispieva k správne nastaveniu motivácie žiaka.

Medzi ďalšie alternatívy, ktoré možno pri hodnotení žiakov s OMJ použiť, patrí:

- hodnotiť symbolmi a pečiatkami (1. stupeň)
- podčiarkovať zvládnuté
- umožniť žiakovi sebareflexiu a sebahodnotenie
- umožniť žiakovi opraviť si nezvládnutý výkon

Príklad dobrej praxe hodnotenia žiakov s OMJ uvádza pani riaditeľka Mgr. Ľubica Daneková, ZŠ Odborárska v Bratislave (2019, s.1): „*Učitelia hodnotia písomný prejav žiakov – detí cudzincov počtom chýb. Pri postupnom znižovaní počtu chýb učiteľ môže aj známku, ktorá slúži ako motivačný faktor. Učiteľ hodnotí u žiakov vecné vedomosti, a nie úroveň jazyka. Môže žiaka ústne preskúšať formou otázok. Častejšie je však používaná otázka, na ktorú sa od žiaka očakáva jednoslovná odpoveď, príp. len odpoveď ÁNO/NIE. Časom učiteľ kladie otázky, na ktoré žiaci reagujú spontánne dlhšími vetami.*“

V prípade, ak aj po uplynutí dvoch hodnotiacich období žiak potrebuje individuálny prístup v klasifikácii, napr. v hodnotení slovenského jazyka a literatúry, môže škola v rámci svojho školského vzdelávacieho programu upraviť na určitý čas hodnotenie žiaka s OMJ. Je potrebné to schváliť pedagogickým zborom a následne uviesť v školskom vzdelávacom programe. V prípade pretrvávania ťažkostí žiaka v zvládaní slovenského jazyka je vhodné zvážiť jeho odborné vyšetrenie.

Podpora asistentom

Keďže deti s OMJ nepatria podľa súčasnej platnej legislatívy medzi žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP), nemožno im prideliť podporu asistentov. Podľa skúsenosti zo zahraničia je však podpora asistentov v počiatočných fázach adaptácie detí cudzincov kľúčová. Aj zo skúseností v slovenských školách vyplýva, že je prínosné, ak je takáto pomoc priamo naviazaná na príchod žiaka s OMJ do kolektívu. Bolo by preto nápomocné, keby sa školy snažili zabezpečiť asistentov pre deti cudzincov (napr. cez projekty). Ďalšou možnosťou je zaradenie žiaka s OMJ do triedy, v ktorej už je prítomný asistent, pretože sú v nej začlenení žiaci so ŠVVP. V takom prípade asistent pomáha vyrovnávať individuálne rozdiely všetkých žiakov, aj žiakovi s OMJ.

Doučovanie žiakov

Vhodnou podporou pre žiaka s OMJ je zabezpečenie doučovania. Výukový program doučovania môže poskytovať škola v závislosti od personálnych možností a schopností daných zamestnancov. Ak to personálne zabezpečenie umožňuje, žiakovi sa ponúkne doučovanie v doobedňajších hodinách počas bežného vyučovania a vytvorí sa mu rozvrh tak, aby mal vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra nahradený predmetom slovenský jazyk pre cudzincov. Doučovanie môže poskytovať aj iný pedagogický zamestnanec, pričom sa inšpiruje tematickými plánmi jazykového kurzu ŠPÚ. Ďalšou možnosťou doučovania, pomoci pri domácich úlohách, je rovesnícke učenie. Samozrejme len na základe dobrovoľnosti a ochoty spolužiakov.

Doučovanie ZZ

Vhodné je možnosť doučovania ponúknuť aj ZZ. Škola sa môže stať prenajímateľom priestorov pre poskytovanie vzdelávania slovenského jazyka pre existujúce inštitúcie, či lektorov ponúkajúcich vzdelávanie slovenského jazyka. ZZ cudzincom môže škola navrhnúť možnosť večernej školy, ktorá bude pre nich spoľatná.

„V blízkosti školy sa nachádza mnohopočetná komunita Vietnamcov, ktorí prichádzajú na Slovensko počas celého roka. V minulosti boli v našej škole realizované kurzy slovenského jazyka pre vietnamskú komunitu, a to v spolupráci s Migračným informačným centrom a v súčasnosti za podpory Únie vietnamských žien.“ (riaditeľka ZŠ s MŠ Odborárska, Bratislava, Mgr. Ľubica Daneková, 2019).

Domáca príprava

Pri zadávaní domácich úloh pre deti cudzincov je vhodné zvážiť mieru záťaže, ktorá by nemala byť v rovnakom rozsahu ako pri slovensky hovoriacich žiakoch. V prvom školskom roku adaptácie na novú školu by mala byť nahradená činnosťami, ktoré prispievajú k osvojeniu si slovenského jazyka. Dieťa s OMJ sa môže denne venovať úlohe, ktorou rozvíja úroveň ovládania slovenského jazyka, napr. v podobe dlhodobejšieho projektu na zvolenú tému. Žiak tak bude v kontakte so slovenským jazykom aj v domácom prostredí.

Pre žiakov s OMJ je vhodné viesť si denník. Vychádzame z predpokladu, že dieťa je odhodlané komunikovať viac, ak ide o citovo zafarbené zážitky, o ktorých môže komunikovať. Akú formu denník bude mať, sa žiak rozhodne sám. Dieťa môže používať fotografie, obrázky z časopisov, alebo kresby, ktoré sú podľa potreby dopisované. Spoluvorcom žiackeho denníka sa stáva dospelý, najlepšie je, ak je to ZZ alebo pedagóg, v niektorých prípadoch môže byť spoluvorcom spolužiak, alebo pedagogický asistent. Tvorba denníka sa prispôsobuje okruhom preberaným na vyučovaní.

Podpora detí s OMJ v čase dištančného vzdelávania

Vzdelávanie detí s OMJ počas obmedzení spôsobených pandemickou situáciou prináša so sebou nové výzvy. Na podporu dieťaťa s OMJ môže slúžiť stručný materiál od mimovládnych organizácií, kde sú opísané aj viaceré konkrétne odporúčania pre samotných PZ. V prípade, že dieťa s OMJ sa dištančného vzdelávania nezúčastňuje, je odporúčané zapojiť nielen triedneho učiteľa, ale aj ďalších PZ, prípadne členov ŠPT. Dokument je možné nájsť na stránke Centra pre výskum etnicity a kultúry (Vzdelávanie detí cudzincov v čase korony, 2020).

Podporná úroveň 2. stupňa

- Školský podporný tím (ŠPT)

Ak žiakovi nepostačuje podpora 1. stupňa, čo sa môže prejavovať napr. neprospievaním žiaka, odmietaním komunikácie s učiteľmi alebo so spolužiakmi, je potrebné prejsť k podpornej úrovni druhého stupňa. Vtedy

ŠPT preberá na seba zodpovednosť za hľadanie riešení situácie, ktorá bráni úspešnému napredovaniu žiaka vo výchovno-vzdelávacom procese a v jeho primeranom sociálno-emocionálnom rozvoji.

Školský psychológ alebo sociálny pedagóg by mal byť súčinný pri tvorbe programu adaptácie žiaka. V prvých mesiacoch adaptácie zasahuje v prípadoch, ak triedny učiteľ vyčerpal všetky pedagogické prostriedky. Figuruje ako podpora učiteľa alebo pripravuje skupinové aktivity na mieru, podľa potrieb kolektívu. Od zoznamovacích aktivít skupina prechádza k aktivitám na vytváranie spolupráce. Najvhodnejšie je začať v trojiciach a postupne skupiny rozširovať. Dôležité pri tvorbe aktivít je zohľadnenie požiadaviek triedy v zmysle športových a umeleckých zručností, schopností a možností jednotlivcov. V prípade príchodu nového žiaka s OMJ sú volené hry s jednoduchými pravidlami, nezaťažené jazykom.

Individuálna práca ŠPT so žiakom

Na podpornej úrovni 2. stupňa sa odborné činnosti psychológa sústreďujú najmä na selektívnu prevenciu, orientačnú diagnostiku, krízovú intervenciu. Vykonáva tiež terapeutickú činnosť v súlade s procesným štandardom Terapie. Ďalej vykonáva spolu so sociálnym pedagógom ostatné odborné činnosti, ako sú pozorovanie, analýza správania dieťaťa na vyučovaní, analýza školských prác. Odborné činnosti slúžia ako podklady pre komplexnú diagnostiku a podporné úrovne vyššieho stupňa.

Je vhodné, aby ŠPT používal v úvodných krokoch procesu jednoduché spôsoby práce a neverbálne techniky,, ide najmä o kresbné techniky, hry, relaxácie a prvky muzikoterapie. Väčšina techník sa využíva najmä z dôvodu nadviazania bezpečného kontaktu a získania si dôvery. Psychológ a sociálny pedagóg sa v poradenstve snaží nehodnotiť, nekomentovať, ale prináša akceptáciu žiaka v jeho celistvosti. Poradenstvo poskytuje žiakovi trpezlivo a citlivo.

Žiak s OMJ je často neschopný prispôbiť sa, v dôsledku tenzie spôsobenej z kultúrneho šoku. Zmena, ktorá preňho nastala, nebola v mnohých prípadoch očakávaná a veľakrát ani chcená. Existujú aj typy žiakov, ktorí rozumejú jazyku, dokážu ho používať, ale ich osobnostné predpoklady, povaha a temperament bránia ich primeranej socializácii. Školský psychológ si musí pre svoje pozorovanie klásť otázku, do akej miery je jazyková bariéra príčinou neúspešnej socializácie. Pozorovaním žiaka v skupine a následne prácou s jednotlivcom sa pokúša priniesť odpovede na otázky, ktoré si vopred stanovil. Školský psychológ sa snaží podporiť žiaka v jeho ceste za lepšou konformitou v triede, navrhuje riešenia, situačne a individuálne podľa výsledkov pozorovania, zisťovania. V niektorých prípadoch je postačujúce, ak žiak zažije záujem a podporu odborného zamestnanca.

Školský špeciálny pedagóg (ŠŠP) sa zapája najmä do podpory žiaka so ŠVVP z dôvodu špecifickej diagnózy a vytvára mu Individuálny vzdelávací program (IVP). Ak však žiak nepatrí k žiakom so ŠVVP, ŠŠP mu poskytuje podporu na žiadosť triedneho učiteľa, v niektorých prípadoch aj ZZ. Pri podozrení na zdravotné znevýhodnenie, s dosahom na kvalitu výchovy a vzdelávania žiaka, ŠŠP zhodnotí, či žiaka odoslať na diagnostické vyšetrenie do poradenského zariadenia (prípadne lekárske vyšetrenie). ŠŠP však pracuje so žiakom aj pred potvrdením ŠVVP poradenským zariadením. Prípadne status ŠVVP (alebo ekvivalent) môže mať žiak potvrdený z krajiny pôvodu. Preventívnou činnosťou a hlbším poznaním ťažkostí žiaka ŠPT vylúči (potvrdí) možnú prítomnosť iného znevýhodnenia vo vzťahu k jazykovej bariére a môže takto rozložiť ťažisko intervencie na konkrétnych zamestnancov ŠPT. Školský psychológ a sociálny pedagóg v spolupráci s triednym učiteľom, učiteľom SJ, prípadne asistentom priamo vplývajú na prekonávanie jazykovej bariéry vo výchovno-vzdelávacom procese žiaka. V prípade potvrdenia zdravotného znevýhodnenia (resp. nadania) žiaka s OMJ vstupuje do aktívneho diania školský špeciálny pedagóg. Vytvára žiakovi s OMJ podmienky podnetného prostredia k vzdelávaniu, primeraným nabádaním k uvoľnenej komunikácii. Zároveň hľadá príčiny stagnácie a posudzuje možnosti k náprave.

Podporná úroveň 3. stupňa

- **Spolupráca s poradenským zariadením**

Kroky pred prijatím žiaka do poradenského zariadenia

Pred odporúčaním žiaka do poradenského zariadenia je potrebné si overiť, či mu boli poskytnuté základné podporné opatrenia (správne zaradenie do ročníka podľa veku, kurzy slovenského jazyka, podpora začlenenia do kolektívu, a ak je to možné, aj doučovanie). Nedodržanie základných zásad môže byť príčinou alebo katalyzátorom ťažkostí žiaka.

Je vhodné zvážiť správne načasovanie, kedy dôjde ku kontaktovaniu poradenského zariadenia. ZZ detí s OMJ citlivo vnímajú, ak sú ich deti na vyšetrenie odoslané príliš skoro, teda po krátkom pobyte na Slovensku. Pri skoršom odoslaní na vyšetrenie môžu ťažšie prijímať jeho dôvody a v konečnom dôsledku to nepomáha spolupráci s nimi.

Adaptácia žiaka s OMJ bez nutnej intervencie poradenského zariadenia môže prebiehať podľa autoriek odborného postupu minimálne jeden školský rok, s dôsledným dodržiavaním opatrení podporných úrovní 1. a 2. stupňa. Táto doba nie je pevne stanovená a odvíja sa od individuálneho posúdenia. Ak aj napriek uvedenej podpore pretrvávajú problémy s adaptáciou a/alebo učením, môže byť v druhom roku jednou z možností vyšetrenie v poradenskom zariadení. V treťom roku je odborné vyšetrenie v poradenskom zariadení nevyhnutné v prípade nezmenených alebo prehlbujúcich sa ťažkostí žiaka.

V prípade výraznejších ťažkostí v správaní je vhodné uvažovať aj o skoršom odoslaní na vyšetrenie. Najmä ak existujú u žiaka prejavy emocionálnych ťažkostí (napr. depresívne ladenie, úzkostné stavy, sebapoškodzovanie, agresívne správanie, a pod.).

Prekonanie jazykovej bariéry – pomoc tlmočníka pri diagnostike a poradenstve

Ak je žiak odoslaný do poradenského zariadenia, je zväčša potrebné sa vysporiadať s jazykovou bariérou. Rodičia spravidla nedostatočne komunikujú po slovensky, resp. komunikujú menej ako ich deti. V tom prípade je vhodné, aby prišli na vyšetrenie s tlmočníkom. Túto informáciu je najjednoduchšie rodičom sprostredkovať prostredníctvom školy, ktorá ich odosiela na vyšetrenie (najčastejšie je v tomto smere nápomocný triedny učiteľ alebo odborník zo ŠPT).

Pri komunikácii a poradenstve prostredníctvom tlmočníka musí OZ zaistiť jeho mlčanlivosť. Kvôli nedostatku tlmočníkov často tlmočia známi, príbuzní dieťaťa alebo aj úplne cudzí ľudia. Pri rozhovore je však často potrebné získať citlivé informácie, ku ktorým by nemala mať tretia osoba bez zadaných podmienok prístup. Zároveň hrozí aj nepresnosť prekladu, pretože tlmočník „neprofesionál“ nemusí preložiť všetko (Titěrová, 2019). Je preto potrebné citlivo zvážiť otázky, ktoré ZZ alebo dieťaťu s OMJ prostredníctvom tlmočníka položíme. Niektoré otázky môžu mať pre rodiča dôverný význam. Zvyčajne sú to otázky týkajúce sa vzdelania rodičov, ich vzájomného spolunažívania, štýlov výchovy a zdravotných záznamov o dieťati. Citlivými môžu byť aj informácie ohľadom záverov psychologického vyšetrenia.

Ak je potrebné pri vyšetrení využiť služby tlmočníka, je dôležité zaistiť jeho mlčanlivosť a neutralitu podpisom čestného prehlásenia. Vysvetliť mu dôvod i kontext vyšetrenia a potrebu čo najpresnejšieho prekladu a nezasahovania do inštrukcií, aby bol zabezpečený čo najvalidnejší výsledok vyšetrenia. Medzi prílohami OP uvádzame vzor Čestného prehlásenia o tlmočnických službách z ČR (príloha č.10).

Diagnostika

- **Všeobecné zásady pri výbere diagnostických nástrojov a metód**

Ako uvádza Dočkal (2014), pri testovaní dieťaťa z odlišného kultúrneho a jazykového prostredia by sa mali používať testy, ktoré sú preň kultúrne relevantné. Také testy však na Slovensku k dispozícii nemáme. Keďže absentujú testy, ktoré by boli určené výlučne pre diagnostiku žiakov s OMJ, nižšie sú uvedené tie, ktoré je možné použiť.

- **Štandardizované a neštandardizované testy**

Výber diagnostických nástrojov závisí od ťažkostí žiaka, vekovej kategórie, ovládania jazyka. V praxi sa s azda najväčšími ťažkosťami pri diagnostike žiakov s OMJ možno stretnúť pri diagnostike intelektu. No stanovenie intelligenčnej úrovne je dôležitou, ba častokrát kľúčovou súčasťou diagnostickej fázy poradenského procesu. Diagnostika intelektu je nevyhnutná pri riešení vzdelávacích problémov, problémov v správaní i problémov v osobnostnom vývine. Úroveň inteligencie je tiež významným diagnostickým kritériom pri stanovení mentálnej retardácie. Bez diagnostiky inteligencie sa zväčša v psychologickom poradenstve nezaobídeme (Dočkal, 2014).

Pri diagnostike intelektu sa samozrejme možno najviac oprieť o neverbálne testy, culture free testy, t.j. menej znevýhodňujúce voči inojazyčnej kultúre. No aj tie nemusia spĺňať kritériá kultúrne relevantného testovania. Je to v prípadoch, ak sa žiak s podobným podnetovým materiálom nestretol, alebo nepozná predkladané situácie zo svojich skúseností. Výhodou neverbálnych testov je však to, že inštrukcie sú názorné, ľahko pochopiteľné aj bez verbálneho vysvetľovania a od dieťaťa sa nepožaduje verbálna odpoveď (Dočkal, 2018).

V prípade, že žiaci už slovenský jazyk čiastočne ovládajú, je možné použiť štandardizované testy zamerané na zisťovanie intelektových schopností (ale aj na diagnostiku percepcie, úrovne čítania a písania, osobnostných charakteristík). Je potrebné sa viac spoľahnúť na odbornú skúsenosť a aj výkony v testoch interpretovať opatrne, s ohľadom na mieru znalosti jazyka žiaka a v kontexte kultúrnych odlišností. Pri používaní týchto štandardných metód sú v prípade detí z inojazyčného prostredia prípustné a nevyhnutné úpravy. Je možné a zároveň nutné modifikovať úlohy, vyberať len relevantné, použiť testovanie bez časových limitov. Modifikovať aj samotné vyhodnotenie a interpretáciu výsledkov (Dočkal, 2014). No je neadekvátne prekladať znenie položiek napr. do angličtiny alebo aj do materinského jazyka žiaka a následne výsledok vyhodnotiť podľa slovenských noriem. Podobnej problematike sa venovala štúdia T. Kováča a M. Matejíka (1994, in Dočkal 2014), ktorí sa zaoberali rozdielmi v testovaní medzi slovenskými Maďarmi a maďarskými deťmi z Maďarska. Vo výkonoch boli nenáhodné rozdiely, aj keď boli použité tie isté testy a otázky boli kladené v maďarčine.

Medzi štandardizované testy intelektových schopností, ktoré za istej modifikácie možno použiť, patrí napr. WISC-III SK (Wechsler, 2006), SON-R 2½-7 (Tellegen et al., 2009) a WJ IE – Woodcock-Johnson International Edition (Ruef et al., 2003).

Pri použití testu WISC-III SK napomáhajú k odhadu kultúrne nezávislých schopností subtesty Kocky, Skladačky, Bludisko, Kódovanie a Hľadanie symbolov. Vyriešenie úloh v neverbálnych subtestoch Zoraďovanie obrázkov a Dopĺňovanie obrázkov môže byť ovplyvnené socio-kultúrnym kontextom dieťaťa, preto by výkony v nich mali byť interpretované opatrne. Verbálne subtesty testu WISC III znevýhodňujú žiakov s OMJ.

Test SON-R je vhodné použiť pri diagnostike žiakov s OMJ jednak kvôli svojej neverbálnej povahe, ale aj kvôli atraktivite materiálu a úloh. Manuál testu SON-R taktiež uvádza štúdiu, ktorá porovnávala výsledky holandských detí a imigrantov. Priemerné skóre u detí s OMJ, kde obaja rodičia emigrovali, bol nižší o 8 bodov. Deti zo zmiešaných rodín (jeden z rodičov bol Holanďan), dosahovali porovnateľné výsledky ako deti narodené v čisto holandských rodinách. Na základe štúdie možno očakávať, že pri použití testu u žiakov s OMJ v slovenských podmienkach, môže dôjsť k zníženiu ich výkonov.

Pri diagnostike pomocou testu WJ IE možno pre žiakov s OMJ využiť subtesty, pri ktorých je čo najmenej prítomné jazykové znevýhodnenie. Javia sa nimi byť subtesty: Dlhodobá pamäť, Priestorové myslenie a Vizuálne porovnávanie. Subtest Kvantitatívne usudzovanie je problematický pri použití slovných úloh, ale tabuľky s číslami sú použiteľné. V subtestoch Verbálnych schopností a Formovanie konceptov je prítomné silné jazykové znevýhodnenie.

Vzhľadom na to, že sa nemožno vždy opierať o štandardizované testy, je vhodné, na dotvorenie klinického obrazu použiť aj neštandardizované testy. Neštandardizované testy (absentujú slovenské normy) obsahujú subtesty, ktoré v iných testoch nie sú a pomocou ktorých možno lepšie preniknúť do spôsobov, akými dieťa myslí (využívajú princípy dynamického testovania). Pomáhajú lepšie zistiť spôsoby učenia sa konkrétneho žiaka a to, ako dokáže profitovať z pomoci dospelého. Je možné pozorovať žiaka, nakoľko je samostatný, nakoľko sa dokáže učiť pod vedením. Sú viac zamerané na procesy učenia sa. Pomáhajú dotvoriť obraz o silných a slabých stránkach žiaka. Príkladom takýchto testov je S-B IV (Stanford Binetova inteligenčná škála, IV.revízia) (Thorndike et al., 1995) a K-ABC (Kaufmanova hodnotiacia batéria pre deti) (Kaufman, Kaufman, 1999). K-ABC obsahuje aj subtesty pôvodne vytvorené pre inojazyčné deti.

Medzi testy, ktoré nemajú slovenské normy, ale sú vhodné na použitie pri diagnostike žiakov s OMJ, patrí aj CFT 20-R (Cattellův test fluidní inteligence). Má aktuálne české normy a bol konštruovaný s cieľom minimalizovať kultúrne vplyvy. Všetky položky majú neverbálny charakter. Test bol v Čechách štandardizovaný tak pre žiakov z dominantnej populácie, ako aj pre žiakov z odlišného kultúrneho prostredia a s inými životnými podmienkami. Skóre týchto žiakov bolo porovnateľné so skóre žiakov z dominantnej populácie. Test CFT 20-R by mohol nahradiť test Ravenove progresívne matice, ktorý má už zastaralé, neaktuálne normy. Možno s ním pracovať len s využitím princípov dynamickej diagnostiky (analýza spôsobov myslenia dieťaťa).

- **Ďalšie nástroje diagnostiky**

Okrem možnosti modifikovania štandardizovaných testov a využívania neštandardizovaných testov je vhodné mať na pamäti, že v diagnostike je potrebné sa okrem testových metód opierať aj o ďalšie nástroje, ktoré nám pomáhajú dotvoriť obraz o klientovi. Medzi ne patria: pozorovanie žiaka na vyučovaní a mimo riadenej činnosti, rozhovor so žiakom, rozhovor s pedagógmi a rozhovor s rodičmi žiaka - anamnestický rozhovor (Titěrová, 2019). Tieto nástroje sú významne pomáhajúce práve v prípade diagnostiky žiakov cudzincov, keďže často narážame na jazykovú bariéru, nedostatok diagnostických nástrojov alebo potrebujeme modifikovať bežné testové metódy.

- **Pozorovanie žiaka na vyučovaní:** sledovať, ako je žiak schopný zapájať sa do vyučovania, aké aktivity sú pre neho vhodné, situácie, kedy spolupráca funguje, čo je potrebné zmeniť, prispôbiť. V začiatkoch nastaviť situáciu (vhodnú logickú úlohu alebo intelektovú hru) k orientačnej diferenciálnej pedagogickej diagnostike tak, aby žiak s OMJ nemusel vôbec odpovedať v slovenskom jazyku, ani ústne ani písomne, čím zabezpečíme rovnaké východiskové podmienky merania schopností žiakov v celej triede. Ide prvotne o to, aby sme vylúčili iné prekážky k učeniu, ako je samotný jazyk. Týmto zistíme skutočný potenciál žiaka pre učenie. Následne mu dokážeme bezpečne prispôbiť obsah i rozsah kurikula, metódy, prípadne poskytnúť širšiu pomoc školského špeciálneho pedagóga, respektíve poradenského zariadenia. Pred samotným výkladom sa tiež odporúča povedať názov témy v jemu známom jazyku (napr. angličtina). Neopomenuteľné je kombinovať auditívne, vizuálne i haptické prvky, čím kompenzujeme neznalosť jazyka a pri počutí, videní a dotyku neznámeho zároveň žiak nadobúda slovnú zásobu.

- **Pozorovanie žiaka cez prestávky, mimo riadenej činnosti vyučovania:** Je nápomocné hlavne pri emocionálnych ťažkostiach a ťažkostiach v správaní. Sledovať, ako sa žiak zapája do aktivít kolektívu, ako naňho reagujú spolužiaci. Ako trávi čas cez prestávky. Čo funguje, čo by mu mohlo pomôcť. Pozorovanie žiaka na vyučovaní a cez prestávky sa realizuje najčastejšie v spolupráci so ŠPT, triednym učiteľom alebo s ostatnými pedagógmi žiaka.
- **Rozhovor so žiakom** (za pomoci tlmočníka, ak je to potrebné): Pomáha bližšie objasniť potreby žiaka, nielen vzdelávacie, ale aj emocionálne a sociálne. Rozhovor závisí od účelu vyšetrenia. Všeobecne je vhodné zamerať sa na to, ako žiak vníma svoje ťažkosti a akú podporu potrebuje. Ak chodil do školy vo svojej vlasti, aké vníma rozdiely, vzdelávací systém v pôvodnej krajine. Odborník zisťuje motiváciu k učeniu, silné stránky žiaka, čo už dokáže. Na koľko percent rozumie výkladu, učivu, keď ho číta, zadaniam v písomných prácach. Dôležitou témou sú vzťahy so spolužiakmi, ale aj vrstovníkmi v okolí, kde býva. Vzťahy s pedagógmi. Aké záujmy mal žiak doma, ako ich napĺňa teraz. Ako sa zadaltoval na nové prostredie. Čo mu pomohlo. Čo by aktuálne potreboval.
- **Rozhovor s pedagógom(mi), vhodné doplniť aj dotazníkom:** Je možné použiť dotazníky, ktoré sa používajú pre slovenských žiakov a doplniť ich o informácie špecifické pre žiakov s OMJ: ako dlho sú na Slovensku, ako prebehla adaptácia, úroveň ovládania slovenského jazyka, doterajšia podpora zo strany školy. Je vhodné sústrediť sa na to, aké má žiak potreby, čo je možné zo strany školy zmeniť. V čom by potreboval podporu navyše (kurzy slovenského jazyka, doučovanie, asistent, úľavy v hodnotení a pod.) Dotazník vrátane Formulára absolvovanej podpory (in: Spolupráca s poradenským zariadením) by sprevádzal žiaka v prípade potreby aj do poradenského zariadenia.
- **Anamnestický rozhovor so ZZ** (objasní situáciu dieťaťa aj rodiny):

Anamnestické údaje sú vo všeobecnosti veľmi dôležité pre porozumenie ťažkostí žiaka, pri stanovení prípadnej diagnózy a nastavení opatrení. Sú významným nástrojom obzvlášť, keď nemožno použiť diagnostické testy. Hĺbka anamnestického rozhovoru závisí od účelu vyšetrenia. V relevantných prípadoch je potrebné zamerať sa aj na dôkladnú anamnézu prenatálneho vývinu, raný vývin, adaptáciu v predškolskom zariadení.

V rámci anamnestického rozhovoru je možné použiť anamnestické dotazníky a formuláre pre poradenské zariadenia na českej stránke Národného ústavu pro vzdělávání (viď Užitočné online zdroje - Letáky a formuláre pro poradenská zařízení).

Taktiež je možné použiť anamnestický dotazník používaný CPPPaP Ba III, preložený ŠPÚ

(Príloha č. 1 až 4). Je nápomocné, ak sú ZZ s anamnestickými dotazníkmi oboznámení vopred a prinesú ich vyplnené na stretnutie v poradenskom zariadení.

- **Špecifiká pri diagnostike a poradenstve v závislosti od dôvodu príchodu klienta/žiaka s OMJ**

Skúsenosti autoriek odborného postupu potvrdzujú, že medzi najčastejšie dôvody, pre ktoré sú žiaci s OMJ odoslaní na vyšetrenie do poradenského zariadenia, patria ťažkosti v učení a v menšej miere ťažkosti v správaní a emocionálne ťažkosti. Neraz sú však problémy v učení a v správaní úzko prepojené.

Ťažkosti v učení

Pri vzdelávacích ťažkostiach je potrebné obsiahnuť ťažkosti žiaka komplexne, zamerať sa nielen na kognitívnu oblasť, ale aj na jeho motiváciu, vôľové vlastnosti, doterajšiu podporu a vedenie v domácom prostredí a v škole. Diagnostika intelektu je však do istej miery nevyhnutná. Ako je uvedené vyššie, je vhodné opierať sa nielen o štandardné testy, ale nápomocné môžu byť aj neštandardizované testy, pretože sú viac zamerané na procesy učenia sa žiaka a možnosti jeho progresu. Psychologické vyšetrenie je častokrát potrebné doplniť špeciálno-pedagogickou diagnostikou alebo logopedickým vyšetrením.

V praxi sa pri diagnostike vzdelávacích ťažkostí žiakov s OMJ, okrem všeobecných bariér pri testovaní žiakov s OMJ (spomenuté vyššie), možno stretnúť hlavne s dvoma problémami:

1. Opomenutie vývinových porúch učenia ako možnej príčiny vzdelávacích ťažkostí
2. Vylúčenie alebo potvrdenie mentálnej retardácie ako dôvodu ťažkostí v učení

- **Vývinové poruchy učenia ako možná príčina vzdelávacích ťažkostí žiakov s OMJ**

U žiakov s OMJ sa niekedy mylne zabúda na možnú prítomnosť vývinovej poruchy učenia (VPU). I keď jej diagnostikovanie naráža na vážne ťažkosti vyplývajúce z nedostatočného testového vybavenia, nemožno túto alternatívu vylúčiť (Dočkal, 2018).

O VPU možno uvažovať, ak sa žiak nenaučí hovoriť po slovensky ani po dlhšom pobyte na Slovensku, pri dostatočnej podpore. Ak žiak vykazuje deficit v čiastkových funkciách podieľajúcich sa na písaní, čítaní a matematike (napr. zrakové a sluchové rozlišovanie, pamäťové procesy, priestorová orientácia). Diagnosticky významné je sledovanie rečového vývinu v materinskom jazyku, oneskorený alebo narušený vývin reči. Vhodné je v takom prípade odoslať žiaka na vyšetrenie nielen k špeciálnemu pedagógovi, ale aj k logopédovi. Pre správny vývoj reči je dôležité vzdelávanie v materinskom jazyku. To však nie je zväčša žiakom umožnené, preto je potrebné stimulovať žiaka, aby bol v kontakte so svojím materinským jazykom.

V tejto súvislosti môžu odborní zamestnanci nielen v poradenských zariadeniach, ale aj v školách využiť test MABEL, ktorý umožňuje diagnostikovať ranú gramotnosť detí, teda zachytiť rizikové deti z hľadiska VPU a vzdelávacích ťažkostí. Umožňuje diagnostikovať aj viacjazyčné deti a deti, ktoré sa vzdelávajú v inom jazyku ako je ich materinský jazyk. Test je dostupný na internete (viď Užitočné online zdroje – Testy Mabel).

Pri podozrení na VPU je dôležité zistiť, na akom princípe funguje materinský jazyk žiaka. Či v materinskom jazyku dominuje fonematický princíp a je teda transparentným jazykom podobne ako slovenčina (postavený na princípe píš ako počuješ, čítaj ako vidíš) alebo je materinský jazyk dieťaťa netransparentný (napr. ako angličtina, ktorá má vo väčšine slov inú výslovnosť a aj inú písanú podobu slov). V takýchto prípadoch sa môže porucha učenia inak prejavovať v materinskom jazyku žiaka a inak v slovenčine (Šelingerová, 2017).

V praxi sa možno stretnúť aj s tým, že niektorí rodičia cudzinci sa nemuseli stretnúť s konceptom VPU, pretože v niektorých jazykoch neboli ešte dostatočne popísané (napr. japončina, čínština). Môže to spôsobovať komplikácie pri získavaní anamnestických údajov ohľadom VPU a tiež pri následnej konzultácii s rodičom, t.j. pri vysvetľovaní záverov z vyšetrení.

Pri ťažkostiach v písaní a vo výslovnosti je vhodné poznať aj isté špecifiká typické pre jednotlivé jazykové skupiny cudzincov. V slovanskej skupine (Rusi) ale aj pre Rumunov je typická zámena h a ch. U čínskych a vietnamských žiakov sú typické ťažkosti pri vynechávaní dĺžňov, zámena b – p, d – t, vynechávanie alebo zamieňanie n – l (napr. povedia nos namiesto los). Chyba na produkcii zväčša znamená chybu na percepcii – to znamená, že ak žiak zamieňa napríklad b a p, znamená to, že tento rozdiel ani nepočuje, preto je dôležité venovať náležitú podporu práve fonetickej stránke jazyka (s čím nepočítajú ani základný, ani rozširujúci kurz jazyka). Ak istá hláska neexistuje vo východiskovom jazyku dieťaťa, pravdepodobne bude robiť problém identifikovať ju v slovenskom jazyku. Arabským žiakom robí taktiež problém diakritika a vnímanie dĺžňov (Kvapil a kol., 2018). Následne je potrebné venovať väčšiu pozornosť týmto javom pri intervenciách a reedukáciách, resp. už pri učení sa slovenského jazyka. PZ a OZ môžu podrobnejšie informácie o špecifikách pri osvojovaní si SJ pre jednotlivé jazykové skupiny cudzincov nájsť v publikácii Kvapil a kol. - Slovenčina ako cudzí jazyk).

V anamnestickom rozhovore je potrebné zamerať sa aj na, ako dieťa s OMJ zvládalo osvojovanie si materinského jazyka do troch rokov, prípadne, či ZZ pozorujú ťažkosti pri používaní materinského jazyka aj

aktuálne. Pokiaľ sa tieto ťažkosti objavili, je potrebné dieťa odporučiť na logopedické vyšetrenie pre posúdenie prítomnosti vývinovej jazykovej poruchy. Potvrdenie vývinovej jazykovej poruchy môže zároveň vysvetľovať aj ťažkosti pri osvojovaní si slovenského jazyka a následné ťažkosti v učení.

- **Vylúčenie alebo potvrdenie mentálnej retardácie pri vzdelávacích ťažkostiach**

Pri ťažkostiach v učení je niekedy potrebné rozhodnúť o tom, či nie sú spôsobené oslabeniami v kognitívnej oblasti, či nejde o mentálnu retardáciu. Tu narážame na vážne bariéry pri zadávaní a interpretácii intelektových testov žiakom s OMJ. V tomto prípade je obzvlášť dôležité, aby sa vyšetrenie neobmedzilo len na vyšetrenie intelektu. Jednak z dôvodu možného neporozumenia inštrukciám a slabšej slovnej zásobe, no hlavne kvôli tomu, že mentálne postihnutie je závažná diagnóza, ktorá je charakterizovaná obmedzeniami nielen v kognitívnej oblasti, ale aj v adaptívnom správaní (Dočkal, 2018). Dieťa musí zlyhávať tak pri dosahovaní samostatnosti (motorická oblasť, sebaobsluha), pri dosahovaní vývinových mílnikov, ako i v adaptácii na prirodzené sociálne prostredie (ako zvláda požiadavky a nároky, ktoré na žiaka kladie prostredie, v ktorom vyrastá, napríklad starostlivosť o súrodencov, schopnosť samostatne zvládať požiadavky rodiny, nadväzovanie vzťahov s rovesníkmi, dospelými, a i.). Ak je v poriadku sociálna inteligencia, nemôže ísť o žiaka s mentálnou retardáciou, hoci jeho testové IQ je nižšie než 70.

Taktiež je dôležité dlhodobo sledovať progres alebo stagnáciu žiaka pri jeho dostatočnej stimulácii. Jednorazový výkon v inteligenčnom teste v pásme výrazného podpriemeru nie je dostatočným podkladom pre potvrdenie mentálneho postihnutia (Dočkal, 2018).

- **Emocionálne ťažkosti a ťažkosti v správaní**

Emocionálne ťažkosti a ťažkosti žiakov v správaní môžu mať rôznu podobu. Žiaci s emocionálnymi ťažkosťami vyžadujú zvyčajne dlhodobejšiu podporu a komplexnejšiu starostlivosť. Multidisciplinárny prístup, spoluprácu ŠPT, poradenského zariadenia a v niektorých prípadoch aj iných odborníkov (pedopsychiatrov, klinických psychológov, pracovníkov z Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a pod.).

Diagnostika emocionálnych ťažkostí je komplikovaná okrem zvyčajných diagnostických bariér (obmedzené diagnostické nástroje, komunikačné bariéry) aj tým, že rôzne prejavy ťažkostí v správaní sú ľahko zameniteľné s adaptačnými ťažkosťami žiaka po príchode do cudzej krajiny. No pri diagnostike a poradenstve je potrebné myslieť aj na možnú prítomnosť poruchy pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), poruchy autistického spektra a iné poruchy, ktoré môžu spôsobovať ťažkosti v správaní. Pri stanovení týchto diagnóz je obzvlášť dôležité opierať sa nielen o testové metódy, ale aj o podrobné anamnestické údaje, informácie od pedagógov, informácie z pozorovania žiakov počas vyšetrenia, v škole a domácom prostredí. Môžu napomôcť diferenciálne odlíšiť, či ide o adaptačné ťažkosti alebo o závažnejšie ťažkosti. Pri diagnostike je efektívne použiť okrem dotazníkových metód aj projektívne techniky (Baum test, Luscherov test, kresba postavy a rodiny, terapeutické karty, Scénotest a pod.).

Keďže emocionálne ťažkosti žiakov si vo všeobecnosti vyžadujú komplexnejšiu starostlivosť, je vhodné venovať väčšiu pozornosť ich prevencii. Zo skúsenosti a praxe vieme, že tieto ťažkosti u žiakov s OMJ často súvisia s ich okolnosťami príchodu na Slovensko. Nakoľko bolo dieťa pripravené na odchod z domovskej krajiny a nakoľko bolo stotožnené s dôvodmi príchodu. Často závisia od veku príchodu žiaka s OMJ do našej krajiny. V tínedžerskom veku býva adaptácia náročnejšia a aj riziko emocionálnych ťažkostí väčšie. Ťažkosti bývajú umocnené v prípade nesprávneho zaradenia žiaka do ročníka. Autorky OP sa v praxi následne stretávajú, hlavne u dievčat, s depresívnym a úzkostnejším ladením.

V praxi sa možno stretnúť s tým, že v prípade emocionálnych ťažkostí žiakov s OMJ, ich ZZ menej ochotne komunikujú s poradenským zariadením. Samotné vyšetrenia a zistenia môžu vnímať ako prejav neprijatia, neporozumenia, ľahko sa dostanú do odporu. Niekedy vyslovujú nedôveru voči použitým diagnostickým nástrojom. Prospešným je prijímajúci vzťah s poradcom, predchádzajúce opatrenia v škole, v snahe pomôcť žiakovi a viacnásobné diagnostické a poradenské stretnutia (nie jednorazová diagnostika).

Školská spôsobilosť

Pri posudzovaní školskej spôsobilosti je potrebné vyvarovať sa častému omylu, že dieťa musí ovládať slovenský jazyk pri nástupe do ZŠ. Nedostatočné ovládanie slovenského jazyka nemusí byť nutne dôvodom na pokračovanie plnenia povinného predprimárneho vzdelávania (neodporúčanie nástupu do 1. ročníka ZŠ).

Školskú spôsobilosť je potrebné posúdiť komplexne: grafomotoriku, kognitívnu oblasť, reč, sociálnu aj emocionálnu zrelosť dieťaťa, nakoľko je schopné pracovať v kolektíve a plniť pokyny PZ. Ak dieťa zlyháva len v ovládaní slovenského jazyka, je nápomocné zvážiť zaškolenie v 1. ročníku ZŠ a zabezpečiť kurzy slovenského jazyka. Ak by naopak pokračovalo v plnení povinného predprimárneho vzdelávania, je pravdepodobné, že by nedostávalo adekvátnu jazykovú podporu (v MŠ t. č. zväčša absentujú kurzy slovenského jazyka) a jeho mentálna kapacita by nemusela byť primerane využívaná v prospech osobného rozvoja.

Na každé dieťa je potrebné nazerať celostne a zvážiť, nakoľko bude profitovať z pokračovania povinného predprimárneho vzdelávania a nakoľko môže strádať emocionálne a sociálne tým, že bude jeden rok dlhšie v MŠ. Je potrebné zvážiť doterajšiu dĺžku pobytu dieťaťa na Slovensku, jeho progres, možnosti rodiny a dôležitým faktorom v rozhodovaní je aj jazyk dieťaťa. Je predpoklad, že dieťa z príbuzného slovanského jazyka sa zadaptuje na podmienky ZŠ rýchlejšie.

V prípade, ak sa dieťa presťahuje na Slovensko tesne pred nástupom do 1. ročníka ZŠ, je nápomocné zvážiť pokračovanie povinného predprimárneho vzdelávania. Je to jedna z mála výnimiek, keď sa dieťa s OMJ nezaraďuje do ročníka podľa veku.

Na účely zisťovania anamnestických údajov pri diagnostike školskej spôsobilosti je možné použiť anamnestický dotazník špecificky zameraný na túto oblasť, používaný v CPPPaP Ba III, preložený ŠPÚ (PRÍLOHA 5 až 9).

Kariérová výchova a kariérové poradenstvo

Poradenský proces orientovaný na kariérovú výchovu a poradenstvo by mal byť koncipovaný komplexne, pokiaľ možno od nástupu do školy. Samotný proces rozhodovania sa sústreďuje na 8. až 9. ročník. Zameriava sa na progres žiaka, vývoj kognitívnych procesov, osobnosť, záujmy, potreby a smerovanie.

Pri testovaní kognitívnych schopností možno narážať na ťažkosti pri zadávaní testov. Pri realizácii profesijného poradenstva sa obvykle využívajú metódy, ktoré je možné administrovať skupinovo. No pri žiakoch s OMJ často nie je možné použiť skupinové inteligenčné testy (IST, ISA), pretože v nich zlyhávajú, aj napriek dobrým výsledkom v škole (aj v prípade dlhšieho pobytu na Slovensku). Je to spôsobené tým, že testy sú často časovo limitované, no i tým, že testové úlohy používajú menej frekvencované slová, s ktorými žiaci nemajú skúsenosti. Netreba opomenúť ani známy fakt, že testy boli štandardizované na slovenskej populácii. K nedostatočnému porozumeniu položiek môže dôjsť aj pri zadávaní záujmových a osobnostných dotazníkov.

Žiaci s OMJ sa testovania zvyčajne chcú zúčastniť. Je vhodné nevyčleňovať ich z kolektívu a umožniť im zúčastniť sa ho. Následne modifikovať celkové hodnotenie výkonov. Je dôležité väčšiu váhu prikladať

reálnym výkonom žiakov v škole a zisťovaní záujmov, silných a slabých stránok. Ak je to možné, požiadať o pomoc asistenta pri testovaní, prípadne si následne individuálne prechádzať záujmové dotazníky so žiakmi. Dôležité informácie vie doplniť triedny učiteľ alebo iný pedagóg, resp. člen ŠPT a aj samotný žiak (pri individuálnom stretnutí).

Námety testových metód, ktoré je možné v kariérovom poradenstve použiť, s ohľadom na možnú obmedzenú slovnú zásobu žiaka, ponúka metodický materiál zameraný na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia od Jany Tholtovej (Tholtová, 2014). V prípade zisťovania záujmovej orientácie žiakov, ktorí sú zdatnejší v angličtine ako v slovenčine, je možné použiť test „Emiero“, ktorý je dostupný nielen v slovenčine, ale aj v angličtine na webovej stránke (viď Užitočné online zdroje, EMIERO).

Na rozdiel od slovenských žiakov je dôležité sa pri individuálnych konzultáciách so žiakmi a ich ZZ viac zamerať na vysvetlenie možností štúdia na SŠ. Mnohí žiaci s OMJ ani ich ZZ nerozumejú problematike stredných škôl a vzdelávaciemu systému na Slovensku. Nerozumejú možnostiam, ktoré na štúdium majú.

Keďže na Slovensku, žiaľ, nie sú prijímacie pohovory na stredné školy prispôbené cudzincom (nemajú upravené testy), je vhodné pomôcť im vybrať školu s ohľadom na možnosti úspešnosti na prijímacích skúškach. Niektoré SŠ sú ochotné individuálne prihliadať na výkony žiakov v prijímacích konaniach. Nápomocná je komunikácia so školou, na ktorú sa žiak hlási. Je potrebné sa v ZŠ dohodnúť, kto bude so SŠ komunikovať (kariérový poradca, resp. ŠPT).

Odporúčania, záver, správa z vyšetrenia

Účelom vyšetrenia má byť efektívne nastavená podpora žiaka „šitá na mieru“. Poradenské zariadenie vypracúva na základe diagnostických zistení správu z vyšetrenia, v ktorej sa snaží identifikovať ťažkosti a oslabenia žiaka, jeho potreby, ale aj oblasti, na ktorých sa dá budovať (slabé a silné stránky). Na základe týchto zistení vypracúva odporúčania a podporné opatrenia ako prispôsobiť výchovno-vzdelávací proces, aby boli odstránené prípadné bariéry a mohli byť zabezpečené lepšie podmienky na vzdelávanie a ako podporiť zdravý emocionálny vývin žiaka. Ak sa u žiaka potvrdia ŠVVP, poradenské zariadenie uvedie aj návrh na formu vzdelávania tak, aby boli rešpektované jeho potreby.

Poradenské zariadenie úzko spolupracuje pri nastavení opatrení so ŠPT v škole, ktorý následne koordinuje aj spoluprácu s pedagógmi v škole. Cieľom je podporiť vývin žiaka tak, aby bola pre neho dostačujúca podporná úroveň prvého, resp. druhého stupňa.

Konkrétne intervencie a odporúčania závisia od ťažkostí žiaka, komplexnosti problému, ale aj od možností a skúseností ŠPT. Je na dohode poradenského zariadenia a ŠPT, kto z odborných zamestnancov (OZ) a akým spôsobom podporí žiaka (či to bude OZ z poradenského zariadenia, ŠPT alebo obe inštitúcie koordinovane).

Medzi podporné opatrenia môžu patriť, v závislosti od ťažkostí žiaka: vypracovanie IVP, individuálny systém hodnotenia, pridelenie asistenta, pridelenie patróna/koordinátora žiaka, doučovanie, reedukácie, rovesnícke učenie, poradenské sprevádzanie, terapie (napr. terapia hrou, KBT, Kidskills, arteterapia). Rôzne formy individuálnej, ale v prípade potreby aj skupinovej podpory (práca s celým kolektívom).

Ak je to potrebné, je možné zapojiť do opatrení aj iné externé organizácie (napr. Mareena). Dôležité je zapojiť do spolupráce aj ZZ žiaka. Mali by byť nielen oboznámení so závermi vyšetrenia, ale pokiaľ je to možné, mali by participovať na hľadaní riešení, podporných opatrení.

Výstup činnosti

- hodnotiaci hárok učiteľa (zaznamenáva individuálne napredovanie žiaka)
- katalógový list žiaka

- záznam o konzultácii so žiakom
- osobný spis žiaka (žiak v pravidelnej starostlivosti odborných zamestnancov)
- písomný záznam z individuálneho stretnutia
- písomný záznam zo skupinového stretnutia
- podklady k vyšetreniu (vyplní škola pre poradenské zariadenie)
- žiadosť a informovaný súhlas s vyšetrením (vyplní rodič pre potreby diagnostického vyšetrenia v poradenskom zariadení)
- anamnestický dotazník
- vyplnené záznamové hárky, diagnostické testy žiakom
- správa z odborného vyšetrenia alebo terapeutického postupu (z poradenského zariadenia)

Spolupráca

Spolupráca rodiny so školou napomáha plynulejšej adaptácii žiaka. Sprostredkovateľom prvého kontaktu so ZZ a žiakom v súčinnosti s vedením školy je triedny učiteľ. Počas adaptačného procesu žiaka s OMJ sa triedny učiteľ stretáva so ZZ prostredníctvom triednych aktívov a konzultácií. Oznamy, informácie a pozvánky posíla pomocou elektronických platforiem IŽK alebo EduPage, nápomocné je, ak sú poskytované v anglickom jazyku. Ak ZZ so školou nekomunikuje, triedny učiteľ osloví sociálneho pedagóga, ktorého úlohou je zorganizovať stretnutie ZZ so školou. Sprostredkuje kontakt telefonicky alebo oficiálnym listom, najlepšie v materinskom jazyku (ak to nie je možné, tak v anglickom jazyku) a pozve ich na stretnutie. V individuálnych prípadoch školský psychológ a sociálny pedagóg zrealizujú terénnu odbornú činnosť v rodine. Ak sa žiadosť zo spomínaných ciest stretnutia zorganizovať nepodarí, je na mieste kontaktovať štátne inštitúcie ako Úrad práce sociálnych vecí a rodiny a cudzineckú políciu, je to však veľmi ojedinelá situácia, ku ktorej dochádza v krajnom prípade. Možná je podpora spolupráce školy/ŠPT s komunitou dieťaťa cudzincov a cez kľúčovú osobu tejto komunity motivovať rodičov/ZZ k spolupráci.

Úrad práce a sociálnych vecí, oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, je spolupracujúcim úradom sprostredkujúcim poradenstvo pre ZZ a ich deti s výchovnými problémami, a rovnako je spolupracujúcim úradom pre školy. Školy sa na úrad práce obracajú napr. v prípade podozrenia na záškoláctvo, podozrenia na týranie a pod. Na cudzineckú políciu sa škola môže obrátiť v prípade podozrenia na neexistujúce povolenie na pobyt daného žiaka s OMJ a jeho rodinných príslušníkov.

V školskom zariadení sa okrem triedneho učiteľa žiaci stretávajú aj s ďalšími vyučujúcimi, ktorí v prípade spätnej väzby na žiaka, kontaktujú prioritne triedneho učiteľa. Naprieč celým pedagogickým zborom by mala fungovať určitá vopred dohodnutá štruktúra kompetencií, prerokovaná na pedagogickej rade. Triedny učiteľ a pedagogickí zamestnanci v prípade potreby oslovia ŠPT. ŠPT sa rovnako ako všetci pedagogickí zamestnanci pravidelne zúčastňuje pracovných a klasifikačných porád, kde sú prerokované aj individuálne výsledky jednotlivých žiakov. Na základe informácií z porady tím môže zorganizovať stretnutie s konkrétnym vyučujúcim, kde si prerokujú prípadné ďalšie postupy.

ŠPT úzko a na pravidelnej báze spolupracuje s pedagogickými zamestnancami. Okrem nich je ŠPT v kooperácii aj s odbornými zamestnancami poradenského zariadenia. Na základe spoločnej konzultácie môžu rozhodnúť o návrhu diagnostiky a podpory žiaka v poradenskom zariadení. S vyšetrením musí súhlasiť zákonný zástupca žiaka. Poradenské zariadenie podľa výsledkov diagnostického stretnutia odosiela žiakov na vyšetrenia do špecializovaných centier, prípadne na terapiu, ak ich samo neposkytuje.

Úskalia postupu

Medzi úskalia postupu patria najmä legislatívne obmedzenia, ktoré bránia školám vykonávať svoju odbornú a pedagogickú činnosť v súlade s potrebami detí s OMJ (napr. nie je zatiaľ možné požiadať o pridelenie asistenta pri vzdelávaní dieťaťa s OMJ).

Školy napriek odporúčaniam organizovať kurzy slovenského jazyka túto možnosť plne nevyužívajú, čo často spôsobuje značné problémy pri začlenení žiaka s OMJ do vyučovacieho procesu. Zároveň kurzy nespĺňajú požiadavku z praxe na dĺžku trvania a intenzitu kurzu. Základný a rozširujúci kurz slovenského jazyka nie sú postačujúce na osvojenie jazyka.

V praxi sa možno stretnúť s tým, že školy, ktoré navštevujú deti s OMJ, nevedia, aké metodiky alebo pracovné listy použiť pri výučbe slovenského jazyka ako cudzieho jazyka. Okrem plánu pre základný a rozširujúci kurz štátneho jazyka pre deti cudzincov (Bernáthová a kol., 2005) môžu pedagógovia využiť námety spomenuté v metodickej príručke, ktorú vydalo MPC v roku 2018 *Slovenčina ako cudzí jazyk* (viď použitá literatúra Kvapil a kol., 2018) a ďalšie, uvádzané v tomto OP.

Tlmočenie si školy zabezpečujú samostatne a zväčša ide o neodbornú podporu financovanú zo zdrojov školy. Neodbornosť hrozí, aj keď tlmočníka zaobstará ZZ.

PZ a OZ sú často nepripravení na príchod žiaka s OMJ a bez absolvovania školenia a odbornej prípravy sú postavení pred neznámu situáciu. Materiály, učebnice, pracovné listy si pripravujú sami. Pod tlakom, v ktorom učitelia sú, skĺznu vo vyučovacom procese k prílišnej prísnosti, alebo naopak k extrémnemu ospravedlňovaniu, zlepšovaniu známok a hodnotenia žiaka s OMJ. Ani jeden z prístupov však neprináša želaný výsledok.

Pri vzdelávaní žiaka s OMJ by mali mať PZ a OZ na zreteli, že osvojovanie si jazyka je cesta a cieľ je pre žiaka vzdialený. Z toho dôvodu je potrebné rozdelenie hlavného cieľa na čiastkové ciele, ktoré zabezpečia monitorovanie čiastkových úspechov. Veľakrát si ani PZ neuvedomujú tento fakt, sú frustrovaní z toho, že žiak robí tie isté chyby, stagnuje, pričom môže ísť o vplyv javov z dominantného jazyka, tzv. interferenčné javy.

Absentuje možnosť pridelenia asistenta žiakovi s OMJ v prvých mesiacoch, už pri príchode do školy na Slovensko (ako je to zaužívané v iných krajinách, napr. vo Veľkej Británii) alebo možnosť intenzívneho ročného kurzu slovenského jazyka (ako napr. v Rakúsku, Austrálii).

Niektorí žiaci a aj ich ZZ odmietajú absolvovať kurzy slovenčiny. Tým sa prehľbujú vzdelávacie a emocionálne ťažkosti žiakov a je sťažnená aj komunikácia školy a ZZ.

Absentujú diagnostické testy, ktoré by boli určené výlučne pre diagnostiku žiakov s OMJ. V praxi sa len prispôbujú existujúce testy a diagnostické nástroje, čím dochádza k nepresnostiam. Možno hovoriť skôr o klinickom odhade.

Je neadekvátne prekladať znenie položiek pri intelektových testoch napr. do angličtiny, alebo aj do materinského jazyka žiaka a následne výsledok vyhodnotiť podľa slovenských noriem.

V prípade, ak sa zadáva ZZ anamnestický dotazník v ich rodnom alebo v príbuznom jazyku, je potrebné ich upozorniť na to, aby ho vyplnili po slovensky, nie v rodnom jazyku. V opačnom prípade nebude OZ rozumieť jednotlivým odpovediam.

Mnohí žiaci s OMJ a ani ich ZZ nerozumejú vzdelávaciemu systému na Slovensku, možnostiam štúdia na SŠ. Je vhodné vytvárať brožúry o vzdelávacom systéme pre ZZ a žiakov.

Hodnotenie absolvoval, ktoré žiaci s OMJ získavajú na vysvedčení, je pre nich častokrát nemotivujúce a v niektorých prípadoch aj málo zrozumiteľné. Objektívnu známku však pedagóg žiakovi nedokáže poskytnúť, až kým neovláda slovenský jazyk na úrovni, ktorá umožní učiteľovi zhodnotiť skutočnú vedomosť. Hodnotenie a známkovanie by malo byť odkonzultované a dostatočne vysvetlené ZZ, žiakovi a v primeranej miere aj spolužiakom. Zároveň by malo byť hodnotenie zladené so všetkými PZ, ktorí žiaka vzdelávajú.

Na Slovensku nie sú prijímacie pohovory na SŠ prispôsobené žiakom s OMJ, čím sú limitované možnosti ich prijatia. Nie je upravené ani Testovanie 9, na základe ktorého sú tiež prijímaní na SŠ. Niektoré deti cudzincov sa podľa našej legislatívy testovania T5 a T9 nemusia zúčastniť. Sú to tí žiaci, ktorí nastúpili do ZŠ v tom školskom roku, keď sa testovanie uskutočňuje a boli do ročníka prijatí podmiennečne. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (MŠVVaŠ SR) vydalo stanovisko k problematike Testovania 9 a 5 žiakov cudzincov, kde sa uvádza: Vzdelávanie cudzincov je deklarované v § 146 školského zákona. Podľa § 146 ods. 4 z dôvodu nedostatočného ovládania štátneho jazyka možno dieťa podmiennečne zaradiť do príslušného ročníka podľa veku, a to najviac na jeden školský rok. Na externom testovaní T5 a T9 podľa § 155 ods. 5 sa zúčastňujú všetci tzv. „riadni“ žiaci, nie však žiaci – deti cudzincov podmiennečne zaradení do príslušného ročníka. To znamená, že žiaci – deti cudzincov, ktorí boli podmiennečne zaradení do piateho alebo deviateho ročníka základnej školy v tom istom školskom roku, v ktorom sa koná externé hodnotenie, sa tohto externého hodnotenia nezúčastňujú. Ostatní žiaci – cudzinci sa na Testovaní 5 a 9 zúčastnia.

V praxi sa stáva, že aj napriek odporúčaniam ohľadom zaradenia žiakov do ročníkov, boli do nich niektorí zaradení nevhodne. Nie podľa veku, ale podľa úrovne ovládania slovenského jazyka. V tom prípade im hrozí, že nedokončia povinnú školskú dochádzku do 16. roku veku a výber SŠ je pre nich výrazne obmedzený. Po dovŕšení 16. roku veku a absolvovaní desiatich rokov školskej dochádzky musia ukončiť vzdelávanie v ZŠ v danom školskom roku (aj keď sú napr. len siedmci). Keďže nemajú absolvovanú ZŠ, nezískali nižšie stredné vzdelanie, nemôžu sa uchádzať o štúdium na SŠ, len v školách, ktoré poskytujú nižšie stredné odborné vzdelávanie. Bližšie uvádza zákon: Na prijatie do vzdelávacích programov poskytovaných strednou školou je (okrem učebných odborov nižšieho stredného odborného vzdelávania – 2 a 3-ročné učebné odbory typu F) podmienkou získanie nižšieho stredného vzdelania podľa § 16 ods. 3 písm. b) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a splnenie podmienok prijímacieho konania.

Možným riešením u nevhodne zaradených žiakov je, že žiakovi ôsmeho ročníka vzdelávacieho programu základnej školy, ktorý dovŕšil 16 rokov veku, riaditeľ školy umožní ukončiť deviaty ročník a získať nižšie stredné vzdelanie, ak je predpoklad úspešného ukončenia najneskôr do konca školského roka, v ktorom žiak dovŕši 17. rok veku. Bližšie je to legislatívne vymedzené takto: V zmysle §19 ods. 2 školského zákona, povinná školská dochádzka je desaťročná a trvá najviac do školského roka, v ktorom žiak dovŕši 16. rok veku, ak tento zákon neustanovuje inak. Podľa § 22 školského zákona žiak skončil plnenie povinnej školskej dochádzky, ak od začiatku plnenia povinnej školskej dochádzky absolvoval desať rokov vzdelávania v školách podľa tohto zákona alebo dňom 31. augusta príslušného školského roka, v ktorom žiak dovŕšil 16 rokov veku.

V prípade, že žiak už nemôže získať nižšie stredné vzdelanie v rámci vzdelávacieho programu základnej školy, môže si príslušný stupeň vzdelania doplniť v rámci vzdelávania na získanie tohto stupňa vzdelania organizovaného:

- a) základnou školou podľa § 30 ods. 5. školského zákona, ktoré sa končí komisionálnou skúškou zo všetkých vyučovacích predmetov okrem vyučovacích predmetov s výchovným zameraním (základná škola má možnosť na základe komisionálnych skúšok umožniť žiakovi získať nižšie stredné vzdelanie)

- b) strednou odbornou školou podľa § 42 ods. 4 školského zákona; pre fyzické osoby, ktoré nezískali nižšie stredné vzdelanie, môže stredná odborná škola organizovať vzdelávanie na získanie tohto stupňa vzdelania, ktoré sa končí komisionálnou skúškou zo všetkých vyučovacích predmetov okrem vyučovacích predmetov s výchovným zameraním. Po úspešnom vykonaní komisionálnej skúšky vydá stredná odborná škola fyzickej osobe vysvedčenie s doložkou, na ktorej sa uvedie získaný stupeň vzdelania (napr. prípravné ročníky na stredných odborných školách).

Získaním nižšieho stredného vzdelania v rámci vzdelávania podľa § 42 ods. 4 (resp. § 30 ods. 5) školského zákona žiak splní predpoklad pre prijatie do vzdelávacích programov stredného odborného vzdelania, úplného stredného všeobecného vzdelania, úplného stredného odborného vzdelania, ako aj vyššieho odborného vzdelania na konzervatóriách v zmysle § 62 citovaného zákona.

Čomu sa vyhnúť

Žiaci s OMJ tvoria rôznorodú skupinu. Aj keď možno nájsť isté podobnosti medzi niektorými kultúrami, je potrebné nazerať na žiakov v ich individualite. Vyhnúť sa predsudkom, zovšeobecňovaniu vlastností a nálepkovaniu žiakov. Zbytočná stereotypizácia im znemožňuje pracovať na vlastných špecifických zručnostiach. Školské prostredie by malo žiakom ponúkať prostredie bez zbytočného zaťažujúceho porovnávania. Rešpektujúce je nevnímať všetky deti s OMJ ako žiakov patriacich do jednej skupiny.

V praxi sa často stáva, že žiaci s OMJ sú ponechaní bez akejkoľvek podpory. Akoby sa počítalo s tým, že sa slovenský jazyk naučia len prítomnosťou na vyučovacích hodinách, komunikáciou so spolužiakmi. Potrebujú však i jazykové kurzy. Aj keď sú pre nich nedostatočne časovo dotované, je dôležité vytvoriť žiakom podmienky na to, aby sa ich mohli zúčastniť.

Významnou bariérou v spolupráci so žiakmi a ZZ žiakov s OMJ je rečová a kultúrna bariéra. No nemalo by sa kvôli nim rezignovať na snahu podporiť žiakov, komunikovať so ZZ, či na snahu hľadať odborné riešenia (odosielať napr. na vyšetrenia do poradenského zariadenia). V prípade potreby kontaktovať aj iné inštitúcie (Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, Mareena a pod.).

Dôležité je nevysvetľovať si mlčanie žiaka s OMJ ako neporozumenie, neposlušnosť alebo vzdor. Za mlčaním sa často skrýva neistota a strach, napríklad zo znemožnenia sa pri nesprávnom vyslovovaní. Prvé mesiace pobytu v cudzej krajine sú vnímané ako „obdobie ticha“. Snaha dieťaťa pozorovať prostredie, odpovedať minimálne, je úplne prirodzená. Pedagógovia by sa mali vyhýbať ústnemu skúšaniu pred triedou. Malo by sa ponechať až na dni, kedy žiakovi nespôsobuje napätie. Z rovnakého dôvodu by žiak nemal byť vyvolaný náhodne, keď sa sám nehlásí. Je dôležité nepýtať sa žiaka s OMJ, či porozumel pred triedou, je lepšie uprednostniť individuálny rozhovor. Pri jazykovo náročnej úlohe zadanej frontálne celej triede dbať na individualizáciu v prístupe k cudzincovi v zmysle dodatočného redukovaného zadania, podľa možností s vypísaním bodov postupu, s možnosťou použitia slovníka, s grafickým náčrtom kvôli predstavivosti a pod. Nenásilným spôsobom žiadať spätnú väzbu porozumenia.

Škola by v neposlednom rade nemala zabúdať na priestor pre rodičovské otázky a požiadavky. Venovať im dostatok času a priestoru.

Doplňujúce informácie

Kvalifikačné predpoklady

- Školský psychológ

- *Psychológ*
- *Školský špeciálny pedagóg*
- *Školský logopéd*
- *Sociálny pedagóg*
- *Pedagogický asistent*

Užitočné online zdroje:

Situácia na Ukrajine (odkaz, kde budú zhromažďované usmernenia a odporúčania)

<https://www.minedu.sk/29993-sk/situacia-na-ukrajine/>

Emiero - online osobnostný dotazník

<http://www.emiero.sk>, <http://www.emiero.skwww.emiero.com>

Inspirace a podpora pro pedagogy při práci s dětmi a žáky s odlišným mateřským jazykem

<https://www.inkluzivniskola.cz/>

Letáky a formuláre pro poradenská zařízení – jazykové mutace (anamnestické dotazníky pre ZZ, PZ, OZ)

<http://www.nuv.cz/t/formulare?lang=>

Testy Mabel - Multilanguage Assessment Battery of Early Literacy (testy ranej gramotnosti detí)

<https://www.eldel-mabel.net/sk/test/>

Učebný plán jazykových kurzov pre cudzincov

<https://www.statpedu.sk/sk/vzdelavanie/vzdelavanie-deti-cudzincov/>

Farebná škola - dynamické a hravé aktivity v praktický príručkách, s ukázkami aktivít

<https://globalnevzdelavanie.sk/farebna-skola-i-a-ii/>

Desatoro pre školy - Na čo nezabúdať pri vzdelávaní detí cudzincov

https://www.nadaciamilanasimecku.sk/files/documents/1013-desatoro%20pre%20skoly_cvek_%20nms.pdf

Vzdelávanie detí cudzincov na Slovensku - Príklady dobrej praxe

<http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Vzdelavanie-deti-cudzincov-pr%C3%ADklady-dobrej-praxe.pdf>

Vzdelávanie detí cudzincov na Slovensku - Potreby a riešenia

<http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Vzdel%C3%A1vanie-det%C3%AD-cudzincov-na-Slovensku-Potreby-a-rie%C5%A1enia.pdf>

Vzdelávanie o utečencoch (Úrad vysokého komisára pre utečencov OSN) – osnovy pre výučbu pre rôzne vekové kategórie, usmernenia k práci s deťmi utečencov, praktické aktivity

<https://www.unhcr.org/sk/3043-vzdelavanie-o-utecencov.html>

Vzdelávanie detí/žiacov cudzincov. Informácia o dostupných materiáloch, Štátna školská inšpekcia – prehľad učebníc, e-learningových vzdelávacích portálov, metodických príručiek pre PZ na MŠ, ZŠ, SŠ

<https://www.ssi.sk/wp-content/uploads/2021/02/Slovensky-jazyk-ako-cudzi-jazyk.pdf>

Cudzinec v mojej triede, Raabe - pomôcka na prácu so žiakom cudzincom na 1. stupni základnej školy.

Obsahuje metodické poznámky pre učiteľa, pracovné listy pre žiakov

<https://www.raabe.sk/cudzinec-v-mojej-triede>

Linguistic Risk-Taking Initiative

<https://ccerbal.uottawa.ca/linguistic-risk/>

Zoznam použitých metód

- WISC III- Wechslerova inteligenčná škála pre deti, III.revízia
- S-B IV – Stanford- Binetova inteligenčná škála, IV. Revízia
- SON-R 2½-7 – SON-R 2½-7, neverbálny test inteligencie
- K- ABC – Kaufmanova hodnotiaca batéria pre deti – K-ABC
- MABEL – Testy ranej gramotnosti detí
- EMIERO – Test osobnosti

Zoznam organizácií

CVEK, Centrum pre výskum etnicity a kultúry - výskum v témach integrácie cudzincov, etnické, jazykové, náboženské skupiny, inklúzia marginalizovaných skupín

<http://cvek.sk/>

Mareena - mimovládna organizácia zameraná na začlenenie cudzincov do slovenskej spoločnosti, jazykové kurzy

<https://mareena.sk/>

Nadácia Milana Šimečku – podpora inkluzívnej praxe na lokálnej úrovni, organizovanie festivalu [fjúžn] – kultúrno-komunitné podujatia o migrácii a cudzincoch na Slovensku

<https://www.nadaciamilanashimecku.sk/>

Globálne vzdelávanie - tím konzorciálneho projektu tvoria tri mimovládne organizácie: Človek v ohrození, PDCS a CEEV Živica, vzdelávacia aktivita napr. Farebná škola

<https://globalnevzdelavanie.sk/farebna-skola-i-a-ii/>

Slovenská humanitná rada – integrácia osôb s poskytnutou medzinárodnou ochranou, služby žiadateľom o azyl

<https://www.shr.sk>, <http://www.nasiutecenci.sk>

HRL, Liga za ľudské práva - občianske združenie, založené právnikmi a advokátmi, ktorí sa venujú pomoci cudzincom a utečencom na Slovensku

<https://www.hrl.sk/sk>

IOM, Medzinárodná organizácia pre migráciu - integrácia migrantov, jazykové kurzy, právne poradenstvo pre cudzincov

<https://iom.sk/sk>

Migračný úrad Ministerstva vnútra SR, Odbor migrácie a integrácie – integrácia osôb s poskytnutou medzinárodnou ochranou

<https://www.minv.sk/?migracny-urad-mv-sr>

Skúsenosť MDP prístupu v rámci pedagogickej a poradenskej praxe odpovedajúca popísanej téme

3 skúsenosti MDP prístupu - Mgr. Eva Krupová, Mgr. Milota Kovačičová, Mgr. Silvia Morávková, PhD. (dostupné na webe VÚDPaP)

Použité zdroje

BERNÁTHOVÁ, A. a kol., 2005, Učebný plán pre základný a rozširujúci jazykový kurz štátneho jazyka pre deti cudzincov, [on-line]. Bratislava, ŠPU, [cit. 7.10.2021]. Dostupné na internete:

<https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/ucebny-plan-jazykovy-kurz-deti-cudzinov.pdf>

Caravolas, M., Mikulajová, M., Defior, S., & Seidlová Málková, G. (2018). Testy. MABEL. [cit. 28.7.2021]. Dostupné na internete : <https://www.eldel-mabel.net/sk/test/>

CUMMINS, J. 2000. Language, power and pedagogy. Clevedon : Multilingual Matters. In: PUPALA, B. a kol. Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní, ŠPÚ, Bratislava, 2021

CUMMINS, J. 2001. Negotiating identities: Education for empowerment in a diverse society. Los Angeles, California : Association for Bilingual Education. In: PUPALA, B. a kol. Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní, ŠPÚ, Bratislava, 2021

Kol. autorů META (RADOSTNÝ, L., TITĚROVÁ, K., HLAVNIČKOVÁ, P., MO-REE, D., NOSÁLOVÁ, B. a I. BRYCHNÁČOVÁ). Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách. [online]. Meta – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů, 2011. Dostupné na internete:

https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_0.pdf

DANEKOVÁ, Ľ. *Zaradenie detí cudzincov do ročníka* [online] Bratislava, 2019: [cit.2021-06-07]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/vzdelavanie/vzdelavanie-deti-cudzincov/>

DANEKOVÁ, Ľ. , *Hodnotenie detí cudzincov* [online]. Bratislava, 2019: [cit. 2021- 06 -07]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/vzdelavanie/vzdelavanie-deti-cudzincov/>

DANIŠKOVÁ, Z., 2020. Inšpirácie na prácu s deťmi s odlišným materinským jazykom v ranom detstve. Zborník z vedecko-odborného seminára. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave ISBN 978-80-568-0326-4. Dostupné na internete: <https://pdf.truni.sk/download?zborniky/ipdomjrd-2020.pdf>

DOČKAL, Vladimír et al. Posudzovanie kognitívneho vývinu detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, Metodická informácia pre odborných zamestnancov poradenských zariadení [on-line]. Bratislava: VÚDPaP, Bratislava, 2018, 10 s. [cit. 26.7.2021]. Dostupné na internete: <https://vudpap.sk/odborny-portal/informacie/informacie-pre-odbornych-a-pedagogickych-zamestnancov/vudpap-informacie-pre-odbornych-posudzovanie-kognitivneho-vyvinu-deti-zo-socialne-znevychodneného-prostredia>

DOČKAL, Vladimír, 2014, *Meranie inteligencie*, in Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálnopatologických javov v školskom prostredí 2014, č. 3, [on-line]. Bratislava: VÚDPaP, Bratislava, 2014, s. 6-28. [cit. 26.7.2021]. Dostupné na internete: <http://is.komposyt.com/pre-odbornikov/odborne-zdroje/preview-file/priloha-3-papd-417.pdf>

GALAN, Marian., 2016, Stanovisko MŠVVaŠ SR k problematike testovania žiakov – cudzincov , [cit. 26.7.2021]. Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/osza/testovanie/11102016.pdf

KAUFMAN, A. S. – KAUFMAN, N. L. 1999. Kaufmanova hodnotiaci batéria pre deti ABC. Príručka k administrácii a vyhodnoteniu. Bratislava : Psychodiagnostika.

KVAPIL, Roman a kol. *Slovenčina ako cudzí jazyk, Príručka pre učiteľov* [on-line]. Bratislava: MPC, Bratislava, 2018. 65 s., ISBN 978-80-565-1440-5. [cit. 26.7.2021]. Dostupné na internete: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/kvapil_a_kolektiv_slovencina_ako_cudzi_jazyk_0.pdf

Migrácia na Slovensku [online]. Bratislava, 2021: Dostupné na internete <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>

RUEF, M. – FURMAN, A. – MUÑOZ-SANDOVAL, A. 2003. Woodcock-Johnson. Medzinárodná edícia. Nashville : Woodcock-Muñoz Foundation.

Obrázková reč a my E- book [online]. Bratislava, 2021: [cit.2021- 07 -07]. Dostupné na internete:<https://www.autismus-a-my.cz/zdarma-ke-stazeni/obrazkova-rec-a-my-e-book--nahradni-komunikace/>

Analýza stavu globálneho vzdelávania na Slovensku [online]. Bratislava, 2019:[cit. 2021 –08 – 07]. Dostupné na internete <https://globalnevzdelavanie.sk/#gl-cats>

Zaradenie detí cudzincov do ročníka [online]. Bratislava, 2019: Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/vzdelavanie/vzdelavanie-deti-cudzincov/>

PÍŠOVÁ, J., ĎURANOVÁ, D., CSIBA, K., Kurzy slovenského jazyka [online]. Bratislava, 2019. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/sk/o-organizacii/projekty/erasmus-slovencina-deti-cudzincov/kurz-statneho-jazyka.pdf>

PÍŠOVÁ, J. CSIBA, K. Vzdelávanie detí cudzincov [online], 2020. Dostupné na internete: https://www.statpedu.sk/files/sk/o-organizacii/projekty/erasmus-slovencina-deti-cudzincov/erasmus-vzdelavanie_deti_cudzincov.pdf

PUPALA, B. a kol. Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní, ŠPÚ, Bratislava, 2021, s.73, Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/aktuality/na-pomoc-pri-zavadzani-povinného-predprimárneho-vzdelávania.html>

ŠELINGEROVÁ, A., *Fonologické uvedomovanie ako prekurzor vývinu gramotnosti*, 2017, in: Problémové správanie v škole / Školský psychológ / Školní psycholog 18 (1),str. 108-113, 2017 [on-line].Bratislava, [cit. 7.10.2021]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/skolnipsycholog/article/download/12189/10618>

TELLEGEN, P. J. – LAROS, J. A. – KOPČANOVÁ, D. – FARKAŠOVÁ, E. – DOČKAL, V. 2009. SON-R 2½-7. Neverbálny test inteligencie. Praha : Hogrefe – Testcentrum.
THOLTOVÁ, Jana et al.,2014, *Sociálna znevýhodnenosť* [on-line]. Ružomberok: PF KU v Ružomberku, 392 s., [cit. 26.7.2021]. Dostupné z: <http://is.komposyt.com/pre-odbornikov/ziak-so-svvp/preview-file/22-poradenstvo-v-skole-register-socialne-znevychodnenie-998.pdf>

THORNDIKE, R. L. – HAGEN, E. P. – SATTTLER, J. M. 1995. Stanford-Binetova inteligenčná škála (Terman-Merrill) IV. revízia. Príručka pre administrovanie a skórovanie. Bratislava : Psychodiagnostika.

TITĚROVÁ, K. et al., *Průvodce pro poradny při práci s dětmi a žáky s odlišným mateřským jazykem* [on-line]. Praha: META, Praha, 2019, 25 s., [cit. 26.7.2021]. Dostupné na internete: https://meta-ops.eu/wp-content/uploads/2019/12/meta_průvodce_pro_ppp_deti_s_omj.pdf

WECHSLER, D. 2006. WISC-III SK. Wechslerova inteligenčná škála pre deti. Autori slovenskej verzie V. Dočkal, E. Kretová, B. Kundráťová, B. Sedlačová, M. Tesař. Praha : Hogrefe – Testcentrum.

Metodické doporučení pro poskytování služeb školských poradenských zařízení žákům s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka (a z odlišného kulturního prostředí), Národní pedagogický institut ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 2021, [cit. 2.9.2021]. Dostupné na internete: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodicke-doporuceni-pro-poskytovani-sluzeb-skolskych>

Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike, Prezídium policajného zboru SR, Úrad hraničnej a cudzineckej polície, 2020 [online]. Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/rok_2020/2020-rocenka-UHCP-SK_revid.pdf

Štatistická ročenka, Centrum vedecko-technických informácií SR, 2021 [online]. Dostupné na internete: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia.html?page_id=9580

Správa o stave vzdelávania cudzincov v základnej škole v SR v školskom roku 2019/2020, Štátna školská správa, 2020 [online]. Dostupné na internete: https://www.ssi.sk/wp-content/uploads/2020/12/123_TI_Vzde_ziakov_cudz_ZS.pdf

Hodnotenie detí cudzincov, Štátny pedagogický ústav, 2020 [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/sk/o-organizacii/projekty/erasmus-slovincina-deti-cudzincov/hodnotenie-deti-cudzincov.pdf>

Manuál pre inklúziu detí cudzincov, Štátny pedagogický ústav, 2021 [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/erasmus-slovincina-deti-cudzincov.html>

Ako prihlásiť dieťa cudzincov na vzdelávanie na ZŠ, Ústredný portál verejnej správy, 2021 [online]. Dostupné na internete: https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/_ako-prihlasit-dieta-cudzincov

Metodický pokyn č. 22/2011 na hodnotenie žiakov základnej školy, MŠVVaŠ SR [online]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/metodicky-pokyn-c-222011-na-hodnotenie-ziakov-zakladnej-skoly>

Usmernenie: Osobitný spôsob plnenia školskej dochádzky - Vzdelávanie cudzincov, MŠVVaŠ SR [online]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/20237.pdf>

Vzdelávanie detí cudzincov v čase korony, CVEK, 2020 [online]. Dostupné na internete: <http://cvek.sk/vzdelavanie-deti-cudzincov-v-case-korony>

Pomôcka pre riaditeľov materských, základných a stredných škôl, MŠVVaŠ SR, 2022 [online] <https://www.minedu.sk/data/att/22334.pdf>

Zoznam príloh

PRÍLOHA 1 - Všeobecný anamnestický dotazník pre ZZ cudzincov, slovenská verzia

- PRÍLOHA 2 - Všeobecný anamnestický dotazník pre ZZ cudzincov, anglická verzia
- PRÍLOHA 3 - Všeobecný anamnestický dotazník pre ZZ cudzincov, ruská verzia
- PRÍLOHA 4 - Všeobecný anamnestický dotazník pre ZZ cudzincov, vietnamský jazyk
- PRÍLOHA 5 - Anamnestický dotazník pre účely diagnostiky školskej spôsobilosti, slovenský jazyk
- PRÍLOHA 6 - Anamnestický dotazník pre účely diagnostiky školskej spôsobilosti, vietnamský jazyk
- PRÍLOHA 7 - Anamnestický dotazník pre účely diagnostiky školskej spôsobilosti, ukrajinský jazyk
- PRÍLOHA 8 - Anamnestický dotazník pre účely diagnostiky školskej spôsobilosti, ruský jazyk
- PRÍLOHA 9 - Anamnestický dotazník pre účely diagnostiky školskej spôsobilosti, anglický jazyk
- PRÍLOHA 10 - Vzor čestného prehlásenia o tlmočnických službách

